

^{870H} FORUM PROROGATUM BAĞLAMINDA ULUSLARARASI ADALET DİVANİ'NİN YARGI YETKİSİ: HUKUKİ TEMELLER VE TARTIŞMALAR

(THE JURISDICTION OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE IN THE CONTEXT OF FORUM PROROGATUM: LEGAL FOUNDATIONS AND DEBATES)

Dr. Öğr. Üyesi Şahin Eray KIRDIM^{871* 872**}

ÖZ

Bu makale, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) forum prorogatum ilkesine dayalı yargı yetkisini, UAD ve selefi Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (USAD) içtihatları ve usul kuralları çerçevesinde ele alarak, ilkenin tarihsel gelişimini, hukuki temellerini ve uygulamadaki yansımalarını incelemektedir. Ayrıca çalışmada, forum prorogatum ilkesine yöneltilen eleştiriler ve ilkenin uluslararası hukuk düzenine olan katkıları da değerlendirilmektedir.

Forum prorogatum, davalı devletin UAD'nin yargı yetkisini başlangıçta tanımamış olmasına rağmen, sonradan açık veya zımni rıza göstermesi yoluyla bu eksikliğin giderilmesini sağlayan bir mekanizma olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda forum prorogatum ilkesi, devletlerarası uyuşmazlıkların çözümünde esneklik sağlayarak uluslararası hukukta rızaya dayalı yargı yetkisi anlayışını genişletmektedir. Diğer taraftan, UAD'nin yargı yetkisinin tesis edilmesini sağlayan yollardan biri olarak forum prorogatum, ilkenin USAD tarafından ilk defa uygulandığı 1920'lerden bu yana, hem uluslararası hukukçular hem de uygulayıcılar arasında tartışmalara konu olmuştur.

Bu anlamda makale, forum prorogatum yolunun kavramsal çerçevesini, tarihsel gelişimini ve uygulanmasını inceleyerek doktrine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla makale üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, UAD'nin yargı yetkisi genel hatlarıyla ele alınarak, bu yetkinin tesis edilmesini sağlayan yöntemler UAD Statüsü esas alınarak incelenmektedir.

^{870H} Eserin Dergimize geliş tarihi: 13.01.2025. İlk hakem raporu tarihi: 17.01.2025. İkinci hakem raporu tarihi: 20.01.2025. Onaylanma Tarihi: 21.02.2025.

^{871*} Doktor Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

^{872**} Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0003-4207-6559.

Esere Atıf Şekli: Şahin Eray Kırdım, "Forum Prorogatum Bağlamında Uluslararası Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi: Hukuki Temeller ve Tartışmalar", YÜHFD, C.XXII, 2025/2, s.759-812.

İkinci bölümde, forum prorogatum ilkesinin kavramsal çerçevesi ve tarihsel arka planı açıklanmakta; ardından, USAD ve UAD'nin bu ilkeyi nasıl uyguladıkları, seçili içtihatlar ışığında değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise forum prorogatum ilkesinin, UAD Statüsü ve İç Tüzüğü ile olan uyumu hem normatif hem de pratik yönleriyle eleştirel bir perspektiften incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Forum Prorogatum, Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Uyuşmazlıkların Yargısal Çözümü, Yargı Yetkisi, Zımni Rıza.

ABSTRACT

This article examines the jurisdiction of the International Court of Justice (ICJ) based on the principle of forum prorogatum, analyzing the historical development, legal foundations, and practical implications of the principle within the framework of the case law and procedural rules of both the ICJ and its predecessor, the Permanent Court of International Justice (PCIJ). Furthermore, the study also evaluates the criticisms directed at the principle of forum prorogatum, as well as its contributions to the international legal order.

Forum prorogatum is defined as a mechanism that allows the rectification of the absence of the respondent state's initial recognition of the ICJ's jurisdiction through subsequent explicit or implicit consent. In this sense, the principle of forum prorogatum provides flexibility in the resolution of interstate disputes, thereby expanding the understanding of consent-based jurisdiction in international law. On the other hand, as one of the methods through which the ICJ establishes its jurisdiction, forum prorogatum has been a subject of debate among both international legal scholars and practitioners since its first application by the PCIJ in the 1920s.

In this regard, the article aims to contribute to the doctrine by examining the conceptual framework, historical development, and application of forum prorogatum. For this purpose, the article is divided into three main sections. In the first section, the jurisdiction of the ICJ is discussed in broad terms, and the methods for establishing this jurisdiction are examined based on the Statute of the ICJ. In the second section, the conceptual framework and historical background of the principle of forum prorogatum are explained; subsequently, the application of this principle by the PCIJ and ICJ is evaluated in the light of their case law. In the third section, the compatibility of the principle of forum prorogatum with the ICJ Statute and Rules of

Procedure is examined from a critical perspective, both in its normative and practical aspects.

Keywords: *Forum Prorogatum, International Court of Justice (ICJ), Judicial Dispute Resolution, Jurisdiction, Tacit Consent.*

GİRİŞ

Bu makalede Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (USAD) ve Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) çekişmeli yargılamalarda davanın esasına ilişkin yargı yetkisini tesis etmek amacıyla *forum prorogatum* müessesesini uygulama pratikleri incelenmekte ve ardından böyle bir uygulamanın UAD Statüsü⁸⁷³ ve İç Tüzüğü ile uyumlu olup olmadığı eleştirel olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası hukuk sisteminin temel kavramlarından biri olan yargı yetkisi, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünde ve devletler arasındaki ilişkilerin hukuki bir zemine oturtulmasında merkezi bir rol oynamaktadır.⁸⁷⁴ Bu bağlamda UAD, Birleşmiş Milletler (BM) sistemi içerisinde uluslararası adaletin sağlanmasında başlıca organlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Devletler arası uyuşmazlıkların UAD tarafından esastan görülmesi, uluslararası hukukun merkezi kavramlarından biri olduğu kabul edilen rızanın varlığına bağlanmıştır.⁸⁷⁵ Ancak, UAD'ye yargı yetkisi tanınması konusunda teori ile pratik arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Divan'ın yargı yetkisini kullanabilmesi için gerekli olan rıza unsuru, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların karmaşıklığı ve dinamik yapısı karşısında zaman zaman esnek yorumlanabilmiştir.

Bu esneklik ihtiyacına yanıt olarak gelişen *forum prorogatum* ilkesi, UAD'nin yargı yetkisini tesis etmesinde esnek bir mekanizma sunmaktadır. UAD üyelerinden Hâkim Lauterpacht'in bir karara ilişkin ayrı görüşünde bu ilkenin temel bir tanımını bulmak mümkündür. Buna göre, "*forum prorogatum*, Devlet A'nın var olmayan veya kusurlu bir yargı yetkisi

⁸⁷³ Statute of the International Court of Justice, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=I-3&chapter=1&clang=_en#1 (Erişim Tarihi: 25.10.2024). Türkiye BM Şartı'nı UAD Statüsü ile birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. 4801 Sayılı Onay Kanunu için bkz. 24 Ağustos 1945 Tarih ve 6902 Sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf> (Erişim Tarihi: 21.01.2025).

⁸⁷⁴ Hanqin Xue, *Jurisdiction of the International Court of Justice* (Leiden/Boston: Brill, 2017), s. 2.

⁸⁷⁵ Cesare PR Romano, Karen J Alter, Yuval Shany, "Bodies, The Issues, and Players," içinde *The Oxford Handbook of International Adjudication*, Editör, Cesare PR Romano vd. (Oxford: Oxford University Press, 2014), s. 12.

temelinde Devlet B'ye karşı dava açması durumunda, Devlet B'nin Divan'ın yargı yetkisine rıza gösterdiği anlamına gelen bir davranış sergileyerek eksikliği giderebilmesi olanağıdır.”⁸⁷⁶ Bu olanak, hem uyuşmazlıkların çözümünde pratik bir yol sunmakta hem de uluslararası hukukta rızaya dayalı yargı yetkisi anlayışını genişletmektedir. Ancak *forum prorogatum* ilkesi ile ilgili akademik tartışmalar, ilkenin USAD tarafından ilk defa uygulandığı 1920'lerden bu yana yaklaşık bir asırdır devam etmektedir.

Bu makale, *forum prorogatum* ilkesini USAD ve UAD içtihatları ve usul kuralları çerçevesinde ele alarak, ilkenin tarihsel gelişimini, hukuki temellerini ve uygulamadaki yansımalarını uluslararası hukuk doktrinine naçizane bir katkı sağlamak amacıyla incelemektedir. Ayrıca, bu ilkeye yöneltilen eleştiriler ve ilkenin uluslararası hukuk düzenine olan katkıları da değerlendirilmektedir. Bu amaçla çalışma üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, UAD'nin yargı yetkisi genel hatları ile ele alınmakta ve özellikle yargı yetkisinin kurulmasında kullanılan yöntemler üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde, *forum prorogatum* ilkesinin kavramsal çerçevesi ve tarihsel arka planı üzerinde durulmakta, ardından USAD ve UAD'nin *forum prorogatum* ilkesine yönelik uygulamaları içtihatlar üzerinden analiz edilmektedir. Böylece mahkemelerin ilkeyi nasıl yorumladığı ve bu yorumların UAD'nin yargı yetkisine etkileri tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde, *forum prorogatum* ilkesinin UAD Statüsü ve İç Tüzüğü ile uyumu, normatif ve pratik boyutlarıyla eleştirel bir biçimde analiz edilmektedir. Böylece, *forum prorogatum* ilkesinin uluslararası hukuktaki mevcut konumu ve önemi kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Burada not edilmelidir ki çalışmanın sınırlılığı göz önüne alınarak, UAD'nin danışma görüşü kararları kapsam dışında bırakılmış ve yalnızca çekişmeli yargılamalarda *forum prorogatum* müessesesinin uygulanması üzerinde durulmuştur.⁸⁷⁷

⁸⁷⁶ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Order of September 13, 1993, Further Requests for the Indication of Provisional Measures, Separate Opinion of Judge ad hoc Lauterpacht, I.C.J. Reports 1993, 416, para. 24.

⁸⁷⁷ Bu konudaki bir değerlendirme için bkz. Sienho Yee, “Forum Prorogatum and the Advisory Proceedings of the International Court,” *The American Journal of International Law*, Cilt: 95, Sayı: 2 (2001), ss. 381-385.

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

I. ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NIN YETKİLERİ: GENEL BİR İNCELEME

Doktrinde UAD'nin yetkilerinin çekişmeli davalarda yargı yetkisi ve danışma görüşü verme yetkisi (istişarî yetki) şeklinde ikili bir sınıflandırma üzerinden incelendiği görülmektedir.⁸⁷⁸ Buna göre ilk olarak Divan, UAD Statüsü'nün 36/1. ve 36/2. maddelerinde yer verilen çekişmeli davalardaki yargı yetkisi kapsamında, devletler tarafından kendisine sunulan hukuki uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözme yetkisine sahiptir. İkinci olarak, UAD Statüsü'nün 65/1. maddesinde “Divan, [BM] Antlaşması gereğince ya da bu Antlaşma hükümlerine uygun olarak görüş istemeye yetkili kılınmış her organ ya da kuruluşun isteği üzerine her türlü hukuksal sorun konusunda görüş verebilir” denilerek mahkemeye danışma görüşü verme yetki ve görevi verilmiştir. Hemen fark edileceği üzere, söz konusu iki yetki çeşitli bakımlardan farklılıklar arz etmektedir. Danışma görüşü verme yetkisi, her ne kadar bir yargı organı faaliyeti olsa da yargısal bir faaliyet teşkil etmez; bu nedenle, çekişmeli davaların aksine, tarafları bulunmadığı gibi bir dava türü de değildir.

A. ÇEKİŞMELİ DAVALARDA YARGI YETKİSİ

1. Çekişmeli Davalarda Divan'ın Kişi Bakımından Yargı Yetkisi

Divan'ın çekişmeli davalarda kişi bakımından yargı yetkisi (*ratione personae*) konusunda neredeyse hiçbir tartışma bulunmamaktadır. Zira Divan'ın çekişmeli davalarda yargı yetkisi kullanabileceği uyuşmazlıklardaki taraf ehliyeti, UAD Statüsü'nün hem 34/1. hem de 35/1. maddelerinde açık olarak hükme bağlanmıştır. Statü'nün 34/1. maddesinde “Divan önündeki davalarda yalnızca devletler taraf olabilirler” denildikten hemen sonra, 35/1. maddesinde de “Divan, işbu Statü'ye taraf olan devletlere açıktır” hükmüne yer verilmiştir. Bu kapsamda, ne uluslararası örgütler ne de bireyler Divan'ın yargı yetkisinden faydalanabilirler; yalnızca devletler Divan'a başvurup taraf olabilirler.⁸⁷⁹

Burada hangi devletlerin UAD önündeki uyuşmazlıklarda taraf olabileceği hususu da açıklanmalıdır, zira devlet olmak, tek başına Divan

⁸⁷⁸ Yahya Berkol Gülgeç, “Uluslararası Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi ve Yargı Yetkisini Genişletme Çabalarının Eleştirisi,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 117 (2015), s. 380 (“UAD'nin yargı yetkisi bakımından çeşitli tasniflere gitmek mümkün olmakla birlikte temel olarak çekişmeli yargı yetkisi (‘contentious jurisdiction’) ve danışma görüşü verme yetkisi (‘advisory opinion jurisdiction’) olarak ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz”).

⁸⁷⁹ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 3. Baskı (İstanbul: Beta, 2008), s. 182; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 16. Baskı (Ankara: Turhan, 2017), s. 449.

huzurunda bir davaya taraf olma hakkı tanımamaktadır. İlk olarak, ilgili hukuk kişinin egemen bir devlet olmasının yanı sıra, UAD Statüsü'nün de tarafı olması gerekmektedir. Yukarıda da aktarılan Statü'nün 35/1. maddesi hükmü gereğince, Divan'ın UAD Statüsü'ne taraf olan devletlere açık olduğu şüpheden uzaktır. Bu kapsamda BM Şartı'nın 93/1. maddesi⁸⁸⁰ gereğince BM üyesi her devlet UAD Statüsü'nün de *per se* tarafı olacağından, Divan önündeki uyuşmazlıklarda taraf ehliyetleri bulunmaktadır.⁸⁸¹

İkincisi, BM Şartı'nın 93/2. maddesinde de BM üyesi olmamakla birlikte UAD Statüsü'ne taraf olan devletlere de Divan önündeki uyuşmazlıklarda taraf olma hakkı tanınmıştır. Ancak yine aynı maddede bu haktan yararlanabilmenin koşullarının belirlenmesi yetkisi BM Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine BM Genel Kurulu'na bırakılmıştır.⁸⁸² İsviçre (1948), Lihtenştayn (1950), San Marino (1954), Japonya (1954) ve Nauru (1988), BM'ye üye olmadan önce bu kategoriye dâhil olmuşlardır. Söz konusu koşullar, ilk kez İsviçre'nin talebi üzerine 11 Aralık 1946 tarihinde Genel Kurul tarafından kabul edilen 91(I) sayılı Karar ile belirlenmiş ve getirilen koşullar bugüne kadar her devlet için aynı olmuştur.⁸⁸³

Üçüncüsü, ne BM'ye ne de UAD Statüsü'ne taraf olan devletlere de Divan önündeki davalarda taraf olma hakkı tanınmıştır. “Divan'ın hangi koşullarda öteki devletlere de açık olacağı, yürürlükteki antlaşmaların özel hükümleri saklı kalmak üzere Güvenlik Konseyi'nce belirlenir; ancak bu

⁸⁸⁰ United Nations, Charter of the United Nations, 1 UNTS XVI, 24 October 1945, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (Erişim Tarihi: 25.10.2024) (“Birleşmiş Milletler’in tüm üyeleri, bu üyeliğin bir sonucu olarak, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraftarlar”). Türkiye BM Şartı'nı UAD Statüsü ile birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. 4801 Sayılı Onay Kanunu için bkz. 24 Ağustos 1945 Tarih ve 6902 Sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf> (Erişim Tarihi: 21.01.2025).

⁸⁸¹ Anthony Vernana, “Judicial Means for the Peaceful Settlement of Disputes between Nations: Possibilities and Limitations,” *Kentucky Law Journal*, Cilt: 53, Sayı: 1 (1964), s. 99.

⁸⁸² United Nations, Charter of the United Nations, art. 93/1 (“Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraf olabilme koşulları, her seferinde Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul'ca belirlenir”).

⁸⁸³ Bu şartlar şu şekilde belirlenmiştir: “(a) Uluslararası Adalet Divanı Statüsü hükümlerinin kabulü; (b) Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 94. maddesi uyarınca bir Birleşmiş Milletler üyesinin tüm yükümlülüklerinin kabulü; (c) [İlgili devlet] ile istişare edilmesinin ardından Genel Kurul tarafından zaman zaman belirlenen adil bir miktarı Divan masraflarına katkı olarak üstlenme taahhüdü.” Bkz. UN General Assembly, Conditions on which Switzerland may become a Party to the International Court of Justice, A/RES/91, 11 December 1946, <https://digitallibrary.un.org/record/209868?v=pdf> (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

koşullar hiçbir durumda tarafları Divan önünde eşitsiz bir konuma sokmayacaktır” hükmünü ihtiva eden UAD Statüsü'nün 35/2. maddesinde bu hakka yer verildiği görülmektedir. Güvenlik Konseyi de bu yetki kapsamında 15 Ekim 1946 tarihinde kabul edilen 9 sayılı Karar ile UAD'nin yargı yetkisini bir bildirim ile kabul ettiğini beyan eden üçüncü devletlerin bu haktan yararlanacağını kabul etmiştir.⁸⁸⁴ Pazarcı'nın aktardığı üzere, Federal Almanya BM üyesi olana kadar (1973) bu tür bildirimlerle Divan önündeki uyuşmazlıklarda taraf olabilmıştır.⁸⁸⁵

2. Çekişmeli Davalarda Divan'ın Konu Bakımından Yargı Yetkisi

Divan, uyuşmazlık taraflarının kendisine sunduğu istisnasız her sorunu çözme yetkisine sahip değildir. Her şeyden önce mevcut uyuşmazlığın somut ve güncel bir nitelik taşıması gerekmektedir.⁸⁸⁶ Ayrıca, uyuşmazlık esas itibarıyla uluslararası kamu hukuku meselelerine dayanmalı ya da Divan'ın uluslararası hukuk temelinde bir karar vererek uyuşmazlığı çözmesini gerektirmelidir.⁸⁸⁷ Bu bakımdan, uyuşmazlığın yargısal çözüme uygun (“justiciable”)⁸⁸⁸ olması; diğer bir deyişle özünde hukuki bir nitelik taşıması ve siyasi olmaması lazımdır.⁸⁸⁹

Divan'ın maddi yargı yetkisine ilişkin kuralların temelini, Divan Statüsü'nün 36. ve 38. maddelerinde bulmak mümkündür. 36. maddenin 2. fıkrası, Divan'ın bakabileceği dava kategorilerini düzenlemektedir. Buna göre Divan, “a. Bir antlaşmanın yorumlanması; b. Uluslararası hukuka ilişkin her konu; c. Saptandığı takdirde, uluslararası bir yükümlülüğe aykırılık oluşturabilecek her olayın gerçekliği; d. Uluslararası bir

⁸⁸⁴ Resolution 9 (1946), adopted by the Security Council at its 76th meeting, 15 October 1946, <https://digitallibrary.un.org/record/111947?v=pdf> (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

⁸⁸⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 449.

⁸⁸⁶ Joseph W. Dellapenna, “The Dispute over the Status and Use of the Silala River (Chile v. Bolivia): The International Court of Justice Again Declines to Apply International Water Law,” *Wyoming Law Review*, Cilt: 23, Sayı: 2 (2023), s. 76.

⁸⁸⁷ Nicole L. Aeschleman, “The Vienna Convention on Consular Relations: Quo Vadis, America,” *Santa Clara Law Review*, Cilt: 45, Sayı: 4 (2005), s. 937; Lilian del Castillo, “The Whaling in the Antarctic Case, Applying the International Convention for the Regulation of Whaling as a Self-Contained Regime,” *China Oceans Law Review*, Cilt: 2017, Sayı: 2 (2017), s. 107.

⁸⁸⁸ Hans Kelsen, “The Old and the New League: The Covenant and the Dumbarton Oaks Proposals,” *American Journal of International Law*, Cilt: 39, Sayı: 1 (1945), s. 58.

⁸⁸⁹ Francis O. Wilcox, “The United States Accepts Compulsory Jurisdiction,” *American Journal of International Law*, Cilt: 40, Sayı: 4 (1946), s. 708; Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 183.

yükümlülüğe aykırı bir davranışın gerektirdiği zarar giderimin niteliği ya da kapsamı” konularında yargı yetkisini icra edebilecektir.

3. Çekişmeli Davalarda Rızaya Dayalı Yargı Yetkisi

Divan’ın belli bir davaya ilişkin olarak yargı yetkisi, davanın konusu Divan’ın maddi yargı yetkisi kapsamında olsa bile, otomatik değildir. Diğer bir ifadeyle, Divan’ın bir uyuşmazlık üzerinde yargı yetkisini kullanabilmesi, yalnızca uyuşmazlığa taraf tüm devletlerin rızalarının mevcut olması koşuluyla mümkündür;⁸⁹⁰ ancak bu koşul bir defa sağlandığında, kendisine yöneltilen uluslararası hukuka ilişkin maddi uyuşmazlık ne olursa olsun, kural olarak yargı yetkisini kullanabilecektir.⁸⁹¹ Bu ilke UAD’nin *Monetary Gold* içtihadında da açık şekilde kabul edilmiştir.⁸⁹² Mezku davada Divan, “mevcut davada olduğu gibi, davada çözülmesi gereken can alıcı mesele üçüncü bir devletin uluslararası sorumluluğuna ilişkin olduğunda, Divan, üçüncü devletin rızası olmaksızın, ne üçüncü devlet ne de huzurdaki taraflardan herhangi biri üzerinde bağlayıcı bir karar verilebilir”⁸⁹³ diyerek doktrinde “Monetary Gold İlkesi” olarak ifade edilen kuralı koymuştur.⁸⁹⁴ Bu ilke Kamerun ile Nijerya arasındaki *Land and Maritime Boundary* davasında da teyit edilmiştir.⁸⁹⁵

Devletlerin yargılamanın başlaması için gerekli olan rızayı üç tanesi UAD Statüsü’nden, bir tanesi de USAD/UAD içtihatlarından kaynaklanan dört yolla açıklayabileceği genellikle kabul edilmektedir.⁸⁹⁶ Bu yollardan ilki

⁸⁹⁰ Vernana, “Judicial Means for the Peaceful Settlement of Disputes,” s. 100.

⁸⁹¹ Hans Kelsen, *The Law of the United Nations* (London: Stevens & Sons Limited, 1951), s. 478.

⁸⁹² *Case of the Monetary Gold Removed from Rome in 1943*, Judgment of June 15, 1954, I.C.J. Reports 1954.

⁸⁹³ *Case of the Monetary Gold Removed from Rome in 1943*, 33.

⁸⁹⁴ M. H. Mustafa Bektaş ve Talip Alan, “ABD Büyükelçiliği’nin Taşınması Davası’nın Muhtemel Sonuçları,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 148 (2020), s. 362; Zachary Mollengarden ve Noam Zamir, “The Monetary Gold Principle: Back to Basics,” *American Journal of International Law*, Cilt: 115, Sayı: 1 (2021), s. 43.

⁸⁹⁵ *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria* (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening), Judgment of October 10, 2002, I.C.J. Reports 2002, 421, para. 238 (“Divan’ın yargı yetkisi, tarafların rızasına dayanmaktadır. Bu nedenle Divan, yargılama sürecine taraf olmayan üçüncü devletlerin hukuki haklarına ilişkin bir karar veremez”).

⁸⁹⁶ Vinicius Portual, “Understanding the International Court of Justice: Part I: The History of the Court,” *ILSA Quarterly*, Cilt: 16, Sayı: 1 (2007), s. 50 (“Uluslararası Adalet Divanı, YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

tahkimname olarak ifade edilen usuldür. Bu usulde somut uyuşmazlığın ve Divan'ın yargı yetkisinin sınırları belirlenmiş olduğundan, tahkimnamenin devletler arasındaki uyuşmazlıkların Divan önüne taşınması bakımından en sık uygulanan yöntem olduğu vurgulanmalıdır.⁸⁹⁷ Tahkimname (“compromis”) yolu, “Divan'ın yetki alanı tarafların kendisine sunacağı bütün işlerle [BM] Antlaşması'nda ya da yürürlükteki antlaşma ve sözleşmelerde özel olarak öngörülmüş bütün durumları kapsar” hükmünü içeren Divan Statüsü'nün 36/1. maddesinde kabul edilmiştir. Madde hükmünde “tarafların kendisine sunacağı bütün işler” ifadesinin tahkimname yoluna işaret ettiği kabul edilmektedir.⁸⁹⁸ Devletlerin tahkimname yoluna somut uyuşmazlığın ortaya çıkmasından önce başvurmalarının önünde bir engel olmasa da⁸⁹⁹ genellikle uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra özel bir antlaşma yoluyla uyuşmazlığı Divan'a taşımaktadırlar. Örneğin *Gabčíkovo-Nagymaros Project*⁹⁰⁰ davasında taraflar (Macaristan ve Slovakya), 7 Nisan 1993 tarihinde imzaladıkları özel bir antlaşmaya⁹⁰¹ dayanarak aralarında daha önce ortaya çıkan bir uyuşmazlığı UAD önüne getirmişlerdir. Yine Burkina Faso ile Nijer arasındaki *Frontier*

yalnızca ilgili ulus-devletlerin [Divan'ın] yargı yetkisini kabul etmesi durumunda çekişmeli bir davayı ele alabilir. Rıza, dört farklı şekilde verilebilir”); Mary George, “Jurisdiction of the International Court of Justice,” *Asian Journal of International Law*, Cilt: 11, Sayı: 1 (2021), s. 215.

⁸⁹⁷ Hakkı Hakan Erkiner ve Mehmet Emin Büyük, “Türk-Yunan İlişkileri Kapsamında Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığının Çözüm Yeri Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Olabilir mi?,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 2 (2021), s. 1024.

⁸⁹⁸ Gülgeç, “Uluslararası Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi,” s. 383.

⁸⁹⁹ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 449.

⁹⁰⁰ *Gabčíkovo-Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), Judgment of September 25, 1997, I.C.J. Reports 1997, 7.

⁹⁰¹ Special Agreement Between the Republic of Hungary and the Slovak Republic for Submission to the International Court of Justice of the Differences Between Them Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/92/10835.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

*Dispute*⁹⁰² davası da Divan huzuruna taraflar arasında 24 Şubat 2009 tarihinde imzalanan özel bir antlaşma⁹⁰³ yoluyla getirilmiştir.⁹⁰⁴

UAD'nin yargılamaya başlaması için gerekli olan rızanın açıklanmasının ikinci yolu, taraflar arasında önceden yapılan bir antlaşmayla ileride ortaya çıkabilecek bir uyuşmazlığı Divan'a sunmayı yükümlenmeleridir.⁹⁰⁵ Gerçekten de Divan Statüsü'nün 36/1. madde hükmünde yer verilen “yürürlükteki antlaşma ve sözleşmelerde özel olarak öngörülmüş bütün durumlar” ifadesi bu yola işaret etmektedir. Bu usulde taraflar Divan'a zorunlu yargı yetkisi tanımakta, ancak hemen aşağıda ele alınan Divan Statüsü'nün 36/2. maddesindeki zorunlu yargı yetkisinden farklı olarak, bu yetki taraflar arasında yapılan bir antlaşma ile sağlanmaktadır. İngilizce doktrinde “compromissory clause”⁹⁰⁶ ve Türkçe doktrinde “zorunlu yargı anlaşması”⁹⁰⁷ olarak ifade edilen bu usulde, devletler arasındaki bir uyuşmazlığın Divan'a sevk edilmesini öngören bir antlaşma hükmü zorunlu yargı yetkisini devreye sokmakta, dolayısıyla taraflardan herhangi birinin uyuşmazlık konusu meseleyi Divan huzuruna getirmesini mümkün

⁹⁰² *Frontier Dispute* (Burkina Faso/Niger), Judgment of April 16, 2013, I.C.J. Reports 2013, 44

⁹⁰³ Special Agreement Seising the International Court of Justice of the Boundary Dispute Between Burkina Faso and the Republic of Niger, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/149/15985.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

⁹⁰⁴ Doktrinde tahkimnamenin uluslararası antlaşma şeklinde – ve dolayısıyla yazılı şekilde – yapılması gerektiği görüşü bulunmaktadır (bkz. “At Global Affairs Canada in 2021,” *Canadian Yearbook of International Law*, Cilt: 59 (2021), s. 507; Perry L. Pickert, “Draft Articles for the Expansion of Authoritative Interpretation of United States Treaties,” *Brooklyn Journal of International Law*, Cilt: 2, Sayı: 2 (1976), s. 210). Diğer taraftan Yunanistan ile Türkiye arasındaki *Aegean Sea Continental Shelf* davasında bu konu gündeme gelmiştir. İki tarafın devlet başkanları 31 Mayıs 1975 tarihli Brüksel Bildirisi ile iki ülke arasındaki sorunların barışçıl yollarla çözümü konusunda ortak bir bildiri açıklamışlardır. Yunanistan bu bildirinin bir tahkimname olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüş, Türkiye ise bir ortak bildirinin uluslararası hukuk kapsamında bir antlaşma teşkil etmediği gerekçesiyle buna itiraz etmiştir. Her ne kadar Divan ortak bildirinin uyuşmazlığın kendisine sunulmasını kabul etme taahhüdü teşkil ettiği sonucuna nihai olarak varmamış olsa da ilginç bir tespit yapmıştır. Buna göre, “[şekil] meselesine ilişkin olarak Divan, bir ortak bildirinin, bir uyuşmazlığın tahkim ya da yargısal çözüm yoluna taşınmasını öngören bir uluslararası antlaşma oluşturmamasını engelleyen herhangi bir uluslararası hukuk kuralı bulunmadığını belirtmekle yetinmektedir” Bkz. *Aegean Sea Continental Shelf*, Judgment of December 19, 1978, I.C.J. Reports 1978, para. 95.

⁹⁰⁵ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 450.

⁹⁰⁶ Marla C. Reichel, “Martime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain,” *Denver Journal of International Law and Policy*, Cilt: 26, Sayı: 4 (1998), s. 729.

⁹⁰⁷ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 182.

kılmaktadır.⁹⁰⁸ Bu anlamda örneğin Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme'nin 14/1. maddesinde taraf devletler arasında Sözleşme'den kaynaklanan uyuşmazlıklar için seçimlik olarak Divan'a başvuru hakkı tanınmıştır.⁹⁰⁹ UAD uygulamasına bakıldığında da uyuşmazlıkların Divan'a sevkinde sıklıkla bu yola başvurulduğu görülmektedir. Örneğin *Certain Iranian Assets* davasında UAD, yargı yetkisini ABD ile İran arasında 1955 yılında imzalanan Dostluk Antlaşması'nın 21/2. maddesindeki⁹¹⁰ zorunlu yargı hükmüne dayandırmıştır.⁹¹¹ Çok taraflı uluslararası antlaşmalarda da zorunlu yargı hükmüne yer verildiği görülmektedir. Örneğin BM Genel Kurulu tarafından 1948 yılında kabul edilip 1951 yılında yürürlüğe giren Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 9. maddesi böyle bir hüküm içermektedir.⁹¹²

UAD'nin bir hukuki uyuşmazlık üzerinde yargı yetkisini icra edebilmesinin üçüncü yolu, devletlerin tek taraflı bildirimleri sonucunda

⁹⁰⁸ W. Michael Reisman, "The Other Shoe Falls: The Future of Article 36(1): Jurisdiction in the Light of Nicaragua," *American Journal of International Law*, Cilt: 81, Sayı: 1 (1987), s. 170.

⁹⁰⁹ Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Civil Aviation, art. 14, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20974/volume-974-I-14118-english.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2024) ("İki veya daha fazla Akit Devlet arasında, bu Sözleşmenin yorumlanması veya uygulanması ile ilgili olarak çıkan ve müzakere yoluyla halledilemeyen bir anlaşmazlık, bunlardan birinin isteği üzerine hakeme havale edilecektir. Tahkim için istekte bulunulan tarihten itibaren altı ay içinde taraflar hakem heyetinin kuruluşu konusunda anlaşmaya varamazlarsa, taraflardan herhangi biri, Divanın Statüsü uyarınca yapılacak bir müracaatla anlaşmazlığı Uluslararası Adalet Divanına götürebilir").

⁹¹⁰ Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights. Signed at Tehran, on 15 August 1955, art. 22, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/Treaty-of-Amity-Economic-Relations-and-Consular-Rights-between-the-United-States-of-America-and-Iran-Aug.-15-1955.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2024) ("Yüksek Akit Taraflar arasında, işbu Antlaşma'nın yorumlanması veya uygulanmasına ilişkin olarak diplomasi yoluyla tatmin edici bir şekilde çözülemeyen herhangi bir uyuşmazlık, Yüksek Akit Tarafların başka bir barışçıl çözüm yönteminde anlaşmaya varmaması halinde, Uluslararası Adalet Divanı'na sunulacaktır").

⁹¹¹ *Certain Iranian Assets* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment of 13 February 2019, I.C.J. Reports 2019, 7.

⁹¹² UN General Assembly, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, United Nations, Treaty Series, Volume 78, 277, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4 (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Divan'ın zorunlu yargı yetkisini kabul ettikleri usuldür.⁹¹³ Bu usul Divan Statüsü'nün 36/2. maddesinde tanımlanmaktadır.⁹¹⁴ Yine 36/3. maddede, mezkûr bildirimlerin hiçbir koşula bağlı olmadan veya birkaç devlet ya da belirli devletler bakımından karşılıklı olma koşuluna bağlı olarak ya da belirli bir süreliğine yapılabileceği hükme bağlanmıştır. Bu bakımdan Acer'in de tespit ettiği üzere, devletler bu tür bir bildirim yapıp yapmamak konusunda serbest olmakla birlikte, aynı zamanda karşılıklılık çekincesi, süre ve zaman bakımından çekince, kişi bakımından çekince veya konu bakımından çekince koyarak zorunlu yargı yetkisinin uygulama alanını sınırlandırabilirler.⁹¹⁵ 2024 yılı sonu itibarıyla 74 devlet – bildirimlerine farklı türde çekinceler ilâştirerek – Divan'ın zorunlu yargı yetkisini kabul etmiş durumdadır.⁹¹⁶ Ancak kanaatimizce bu tür bir usulü “zorunlu yargı yetkisi” teriminden ziyade, Vernana'nın⁹¹⁷ yaptığı gibi “quasi-zorunlu yargı yetkisi” terimiyle ifade etmek daha uygun olacaktır. Zira devletlerin 36/2. maddede belirtilen yargı yetkisini kabul etmeleri ihtiyaridir; ayrıca bu yetkiyi kime, neye karşı, hangi zaman aralığı için veya ne kadar süreliğine kabul edecekleri de tamamen devletlerin inisiyatifindedir. Böyle bir yargı yetkisini “zorunlu” olarak ifade etmek terimin tam karşılığı olmayacaktır. 36/2. madde kapsamında Divan'a getirilen ilk dava, Norveç ile Birleşik Krallık arasındaki *Fisheries* davası olmuştur. Birleşik Krallık'ın 1940'ta⁹¹⁸ ve sonra

⁹¹³ Gary L. Scott ve Craig L. Carr, “The ICJ and Compulsory Jurisdiction: The Case for Closing the Clause,” *The American Journal of International Law*, Cilt: 81, Sayı: 1 (1987), s. 57.

⁹¹⁴ “İşbu Statü'ye taraf olan devletler, herhangi bir anda, aynı yükümlülüğü kabul eden herhangi bir başka devlete karşı, konusu hepsine ilişkin olarak Divan'ın yargı yetkisini fiilen ve özel anlaşma olmaksızın zorunlu olarak tanıdıklarını bildirirler: a. Bir antlaşmanın yorumlanması; b. Uluslararası hukuka ilişkin her konu; c. Saptandığı takdirde, uluslararası bir yükümlülüğe aykırılık oluşturabilecek her olayın gerçekliği; d. Uluslararası bir yükümlülüğe aykırı bir davranışın gerektirdiği zarar giderimin niteliği ya da kapsamı”

⁹¹⁵ Yücel Acer, “Uluslararası Adalet Divanı'nın Zorunlu Yargı Yetkisini Tanımada Çekinceler ve Geçerlilikleri,” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 1 (2003), ss. 11-27.

⁹¹⁶ International Court of Justice, Declarations recognizing the jurisdiction of the Court as compulsory, <https://www.icj-cij.org/declarations> (Erişim Tarihi: 18.10.2024).

⁹¹⁷ Vernana, “Judicial Means for the Peaceful Settlement of Disputes,” s. 102.

⁹¹⁸ Denunciation of Clause and the Optional Further Acceptance Thereof under New Conditions by Several States, United Kingdom, London, 28 February, 1940, 200 LNTS 485, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20200/v200.pdf> (Erişim Tarihi: 18.10.2024).

1946'da⁹¹⁹ ve Norveç'in⁹²⁰ 1946'da yaptığı bildirimler sonucunda, Norveç'in karasularını sınırlandırmasına ilişkin uyuşmazlık çözüm için Divan'a sunulmuştur.⁹²¹

Son bir yol da USAD ve UAD'nin içtihatlarıyla ortaya çıkan ve doktrinde sıklıkla Divan Statüsü'nün 38/5. maddesine dayandırılan *forum prorogatum* usulüdür. Bu usul bir sonraki bölümde detaylı olarak açıklandığından burada sadece anılmakla yetinilmektedir.

B. DANIŞMA GÖRÜŞÜ YETKİSİ

Danışma görüşü, doktrin tarafından “BM organları ve diğer yetkili uluslararası hukuk kuruluşları tarafından Divan'a sunulan hukuki sorular hakkında verilen yargısal beyanlar” olarak tanımlanmaktadır.⁹²² Başka bir deyişle, BM'ye bağlı veya kurumsal olarak onunla ilişkili belirli uluslararası kuruluşlar, faaliyetleri sırasında ortaya çıkan ve uluslararası hukuka ilişkin bir sorun hakkında hukuki görüş talebiyle UAD'ye başvurabilirler. UAD'nin danışma görüşü verme yetkisi BM Şartı ve UAD Statüsü'nden kaynaklanmaktadır. BM Şartı'nın 96/1. maddesi, UAD'den danışma görüşü talep etme yetkisini BM Güvenlik Konseyi'ne ve Genel Kurul'a tanıdıktan sonra, 96/2. maddesi bu yetkinin Genel Kurul tarafından BM'nin diğer organları ile BM uzmanlık kuruluşlarına tanınabileceğini ifade etmektedir. Yine UAD Statüsü'nün 65/1. maddesinde “Divan, BM Antlaşması gereğince ya da bu Antlaşma hükümlerine uygun olarak görüş istemeye yetkili kılınmış her organ ya da kuruluşun isteği üzerine her türlü hukuksal sorun konusunda görüş verebilir” denilerek bu durum açıklanmıştır.

⁹¹⁹ Declaration recognizing as compulsory the jurisdiction of the Court, in conformity with Article 36, paragraph 2, of the Statute of the International Court of Justice. London, 13 February 1946, 1 UNTS 3, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201/v1.pdf> (Erişim Tarihi: 20.2024).

⁹²⁰ Declaration recognizing as compulsory the jurisdiction of the Court, in conformity with Article 36, paragraph 2, of the Statute of the International Court of Justice, New York, 16 November 1946, 1 UNTS 37, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201/v1.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

⁹²¹ *Fisheries Case*, Judgment of December 18, 1951, I.C.J. Reports 1951, 118 (“Başvuru, Birleşik Krallık ve Norveç'in, UAD Statüsü'nün 36. maddesinin 2. fıkrası uyarınca Divan'ın zorunlu yargı yetkisini kabul ettikleri Bildirimlere atıfta bulunmaktadır”).

⁹²² Karin Oellers-Frahm, “Article 96 of the UN Charter,” içinde *The Statute of the International Court of Justice, A Commentary*, Editör, Andreas Zimmermann vd. (Oxford: Oxford University Press, 2006), s. 182.

C. DİVAN KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI MESELESİ

Divan'ın verdiği kararların bağlayıcılığı çekişmeli davalardaki kararları ve danışma görüşü talep edilmesi üzerine verdiği kararlar olarak ikili bir ayırım yapılarak incelenmektedir. Çekişmeli davalarda verilen kararlar bakımından, Divan kararları bağlayıcı olmakla birlikte, bu bağlayıcılık yalnızca somut uyuşmazlık ve somut uyuşmazlığın tarafları için geçerlidir.⁹²³ Gerçekten de bu durum UAD Statüsü'nün 59. maddesinde "Divan'ın kararı ancak uyuşmazlığın tarafları bakımından ve karar verilen dava için bağlayıcıdır" hükmüyle teyit edilmektedir. Uluslararası hukukta *stare decisis* ilkesi geçerli olmadığından, Divan daha önce verdiği kararlarla da bağlı değildir.⁹²⁴ Uyuşmazlığın taraflarından birinin UAD kararına uymaması durumunda, kararın icrasını isteyen tarafın BM Şartı'nın 94/2. maddesi uyarınca BM Güvenlik Konseyi'ne başvurması mümkündür.

Diğer taraftan UAD'nin danışma görüşleri ise bağlayıcı değildir.⁹²⁵ Divan'ın *Interpretation of Peace Treaties* davasında tespit ettiği üzere, "[ç]ekişmeli davalarda Divan'ın yargı yetkisinin temeli, uyuşmazlığa taraf olan devletlerin rızasına dayanır. Ancak, danışma görüşlerinde durum farklıdır; bu, talep edilen görüşün, devletler arasında fiilen mevcut bir hukuki soruna ilişkin olması durumunda dahi geçerlidir. Divan'ın yanıtı yalnızca danışma niteliğindedir ve bu nedenle bağlayıcı bir gücü yoktur."⁹²⁶ Bununla birlikte, UAD tarafından verilen danışma görüşü kararları özel durumlarda hukuken bağlayıcı hale gelebilmektedir. Her ne kadar UAD Statüsü'nün 34/1. maddesi Divan önündeki uyuşmazlıklarda yalnızca devletlerin taraf olabileceğini öngörse de bir uluslararası kuruluşun bağlayıcı bir karar elde etmesini sağlamak amacıyla, antlaşmaların hazırlanması sırasında bu konuda özel hükümler eklenmektedir. Bu hüküm, ilgili kuruluşun Divan'dan hukuken bağlayıcı olan danışma görüşü talep edebilmesine imkân sağlamaktadır. Böyle bir hükme örneğin, 1946 tarihli Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme'nin 8.

⁹²³ R. Y. Jennings, "The Judiciary, International and National, and the Development of International Law," *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 45, Sayı: 1 (1996), s. 8.

⁹²⁴ Eoin Gubbins, "Precedent in the WTO: Advantages of De Jure Stare Decesis," *Trinity College Law Review*, Cilt: 9 (2006), s. 72.

⁹²⁵ Yuan Zhuang, "On the Effectiveness of ICJ's Advisory Opinions in the Settlement of International Disputes: From the Perspective of the Mauritius/Maldives Case," *China Oceans Law Review*, Cilt: 2022, Sayı: 4 (2022), s. 160.

⁹²⁶ *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania*, Advisory Opinion of 30 March 1950, I.C.J. Reports 1950, 71.

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

maddesinde⁹²⁷ ve 1947 tarihli Uzmanlık Kuruluşlarının Ayrıcalık ve Bağışıklıklarına İlişkin Sözleşme'nin 9. maddesinde⁹²⁸ rastlanmaktadır.

II. ULUSLARARASI ADALET DİVANİ'NİN YARGI YETKİSİNİN MÜTEAKİP KABULÜ: *FORUM PROROGATUM*

A. KAVRAM

Önceki bölümde açıklandığı üzere, Divan'ın devletlerarasındaki bir uyuşmazlık üzerinde yargısal yetkisinin icra edilebilmesi için UAD Statüsü kapsamında üç yol bulunmakta ve bunların tamamında uyuşmazlığa taraf tüm devletlerin – uyuşmazlık öncesi veya sonrası gösterecekleri – açık rızası aranmaktadır.⁹²⁹ Diğer taraftan Divan, hem selefi USAD'nin içtihadı hem de kendi içtihatları ile açık rızanın yanında zımni rıza temeline dayanan bir yargı yetkisi icra etmeye başlamıştır. Bu bağlamda, UAD Statüsü'nün 36. maddesi uyarınca açık rızaya dayalı bir yargı yetkisi bulunmaması durumunda, davalı tarafın bazı davranışları sonucunda Divan'ın somut uyuşmazlık üzerinde yargı yetkisi tesis edilecektir.⁹³⁰ *Forum prorogatum* olarak ifade edilen bu kavramın klasik formülasyonu uyarınca, bir mahkemenin olağan yargı yetkisi, tarafların anlaşmasıyla, aksi takdirde bu yetki kapsamı dışında kalacak uyuşmazlıklarının tamamını veya sadece belirli yönlerini kapsayacak şekilde genişletilmektedir.⁹³¹

Forum prorogatum usulü İngilizce uluslararası hukuk doktrininde “prorogated jurisdiction” olarak da ifade edilmektedir.⁹³² Her ne kadar bu terim Türkçe doktrinde⁹³³ “ertelenmiş yargı yetkisi” ile karşılanmaya

⁹²⁷ UN General Assembly, Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations, art. VIII, 13 February 1946 (... Divan tarafından verilen [danışma] görüşü, taraflarca nihai olarak kabul edilecektir”).

⁹²⁸ UN General Assembly, Convention on the Privileges and Immunities of the Specialized Agencies, art. IX, 21 November 1947 (... Divan tarafından verilen [danışma] görüşü, taraflarca nihai olarak kabul edilecektir).

⁹²⁹ Andrew L. Mollel, “Judicial Settlement of Armed Conflicts in International Law: Reflecting the 2005 International Court of Justice Decision in the Democratic Republic of Congo,” *Nordic Journal of International Law*, Cilt: 76, Sayı: 4 (2007), s. 413.

⁹³⁰ Andrew Strauss, “Cutting the Gordian Knot: How and Why the United Nations Should Vest the International Court of Justice with Referral Jurisdiction,” *Cornell International Law Journal*, Cilt: 44, Sayı: 3 (2011), s. 612.

⁹³¹ Leoni Ayoub, “The Death Knell of Forum Prorogatum or: How the ICJ Missed Its Opportunity to Generate Its Own Jurisdiction,” *Hague Yearbook of International Law*, Cilt: 33 (2020), s. 3.

⁹³² Ibrahim F. I. Shihata, *The Power of the International Court to Determine Its Own Jurisdiction* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1965), s. 129.

⁹³³ Gülgeç, “Uluslararası Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi,” s. 392.

çalışılsa da kanaatimizce bu karşılık terimi tam olarak yansıtmamaktadır. Zira gerçekten de bu usulde mahkemenin yargı yetkisi herhangi bir şekilde ertelenmemektedir. Eğer buradan yargı yetkisinin ertelemeli olarak kazanıldığı anlatılmaya çalışılmaktaysa, bunun için “ertelenmiş yargı yetkisi” ifadesinden ziyade, “müteakip yargı yetkisi” ifadesinin kullanılması daha uygun görünmektedir. Ancak hemen aşağıda açıklandığı üzere, *forum prorogatum* usulünde, somut uyuşmazlığı çözmek için yetkili olmayan bir mahkemeye, bu yetkinin (ister *ratione personae* ister *ratione materiae* olsun) dava sürecinde taraflarca verilmesi söz konusu olmaktadır. Bu anlamda kanaatimizce “tamamlayıcı yargı yetkisi” ifadesi kavramı bu müesseseyi karşılamak için daha uygun olacaktır.

Yee’nin aktardığı üzere, *forum prorogatum* teriminin 1934 yılında İç Tüzük için önerilen değişiklikleri tartışırken USAD hâkimleri tarafından türetilmiş olması muhtemeldir.⁹³⁴ Rosenne ise, *Allegans contraria non audiendus est*⁹³⁵ ilkesinden türeyen ve *common law* sistemindeki *estoppel* kavramıyla benzerlikler gösteren *forum prorogatum* ilkesinin, Roma hukukunda yer alan bir kurum olduğunu tespit etmektedir.⁹³⁶ Roma hukukundaki haliyle *forum prorogatum*, teknik olarak taraflar arasında dava açıldıktan sonra yapılan ve yürürlüğe giren bir *ad hoc* anlaşma yoluyla tarafların kabul ettiği bir yargı yetkisi olarak tanımlanmaktadır.⁹³⁷ Uluslararası hukukta ise bir devletin mahkemenin yargı yetkisine *ex post* rıza göstermesi yoluyla mahkemenin ilk başta olmayan yargı yetkisini tesis etme etkisine sahiptir. Bu anlamda uluslararası hukukta *forum prorogatum*, bir devletin daha önce açık rızasının bulunmadığı, mahkemenin yargı yetkisinin genel veya özel bir antlaşma ya da tek taraflı bildirim gibi herhangi bir yolla *ex ante* olarak kabul edilmediği durumlarda, bir uluslararası mahkeme veya hakem mahkemesinin yargı yetkisinin kabul edilmesine olanak sağlamaktadır.⁹³⁸

⁹³⁴ Sienho Yee, “Forum Prorogatum Returns to the International Court of Justice,” *Leiden Journal of International Law*, Cilt: 16, Sayı: 4 (2003), s. 703. Ayrıca bkz. Shabtai Rosenne, *The Law and Practice of the International Court, 1920-2005, Volume I: The Court and the United Nations*, 4. Baskı (Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2006), s. 679.

⁹³⁵ Türkçe’ye “kişi kendi tutarsızlığından yararlanmamalıdır” şeklinde çevrilmiştir. Bkz. Özgür Ocakhan, *Uluslararası Yatırım Hukukunda Meşru Beklentiler* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021), s. 34.

⁹³⁶ Rosenne, *The Law and Practice of the International Court*, s. 673.

⁹³⁷ Yee, “Forum Prorogatum,” s. 149; Vincent Pouliot, “Forum Prorogatum before the International Court of Justice: The Djibouti v. France Case,” *Hague Justice Journal*, Cilt: 3, Sayı: 3 (2008), s. 206.

⁹³⁸ Ayoub, “The Death Knell of Forum Prorogatum,” s. 3.

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

Bu bağlamda Kolb, *forum prorogatum* yolunun dört temel unsuru olduğunu tespit etmiştir.⁹³⁹ Kolb'a göre ilk olarak, *forum prorogatum* gayriresmî bir süreçtir. Başka bir deyişle, mahkemenin yargı yetkisine yönelik rıza, devletler arası uyuşmazlıkların yargı yoluyla çözümünde genel olarak kullanılan genel veya özel bir antlaşma, bir metne eklenen yargı yetkisi hükmü ya da tek taraflı açık bir beyan gibi resmi yöntemlerin gerektirdiği usul ve biçimlerden ayrıktır. İkincisi, mahkemenin yargı yetkisinin bu şekilde bir kabulü belirli bir dava ile sınırlı olduğundan ihtiyari ve *ad hoc* bir yargı yetkisi sağlamaktadır. Dolayısıyla *forum prorogatum*, tıpkı özel anlaşmada olduğu gibi (UAD Statüsü m. 36/2), sınırlı ve içeriği önceden belirlenmiş kapsamda bir ihtiyari yargı yetkisi imkânıdır. Üçüncüsü *forum prorogatum* usulü, davacı devletin mahkemenin davaya bakma talebiyle harekete geçirilmesinden sonra işlemeye başlamaktadır. Son olarak *forum prorogatum* yoluna başvurulmasının nedeni, yargı yetkisinin tesis edilmesi için gerekli olan unsurlardan en az birinin eksik olmasıdır, zira bu yola yalnızca yargı yetkisi kurulmasında mevcut dayanakların yeterli düzeyde bulunmadığı durumlarda başvurulabilmektedir. Dolayısıyla, *forum prorogatum* esas olarak tamamlayıcı bir mekanizma işlevi görmektedir.

B. USAD VE UAD UYGULAMASINDA *FORUM PROROGATUM*

Forum prorogatum yolunun temel özelliği, başvuru devletin, tek taraflı bir başvuru yaparak – teknik olarak o aşamada henüz davanın bir tarafı olmayan – müstakbel davalı devleti uyuşmazlık üzerinde Divan'ın yargı yetkisini kabul etmeye davet etmesidir. Eğer müstakbel davalı devlet, bu daveti kabul ettiğini Divan'a bildirirse, Divan'ın bu uyuşmazlık üzerindeki yargı yetkisi tesis edilecek ve yargılama süreci ilerlemeye başlayacaktır.⁹⁴⁰ Pazarcı'nın ifadesiyle, davalı taraf, somut uyuşmazlığın karşı tarafını tek taraflı başvurusuyla “Divan önüne çekmeyi denemektedir.”⁹⁴¹ Ancak aşağıda gösterildiği üzere, *forum prorogatum* yolunun UAD'nin buluşu olduğunu söylemek mümkün değildir. *Forum prorogatum* yolunun tarihsel gelişimi takip edildiğinde, önce USAD tarafından ilkenin uygulandığı, sonrasında ise UAD tarafından geliştirildiği anlaşılmaktadır.

⁹³⁹ Robert Kolb, *The International Court of Justice* (Oxford/Portland, Oregon: Hart Publishing, 2013), ss. 546-547.

⁹⁴⁰ Ayoub, “The Death Knell of Forum Prorogatum,” s. 3; C. H. M. Waldock, “Forum Prorogatum or Acceptance of a Unilateral Summons to Appear before the International Court,” *International Law Quarterly*, Cilt: 2, Sayı: 3 (1948), ss. 377-378.

⁹⁴¹ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 450.

USAD ve UAD'nin açık rıza beyanı ve zımni rıza olmak üzere iki farklı yolla aksi takdirde yetkili olmayacakları davalarda yetki tesis ettikleri görülmektedir. Burada açık rıza beyanından kasıt, davalı devletin davacının yaptığı daveti *ex post* olarak ve açıkça kabul etmesidir. Zımni rıza ise açık bir kabul beyanı olmaksızın, davalı devletin tavır ve tutumlarıyla Divan'ın yargı yetkisini kabul ettiği konusunda çıkarımda bulunulmasıdır. UAD içtihadı incelendiğinde, zımni rıza açısından iki farklı durumun söz konusu olduğu görülmektedir: i) uyuşmazlığın esasına ilişkin sorunların Divan önünde cevaplanması veya esasa ilişkin karar alınmasına itiraz edilmemesi, ii) Divan'ın yetkisizliğinin ileri sürülmemesi veya önceden ileri sürülen yetkisizlik iddiasından vazgeçilmesi.

1. Açık Rıza Beyanı

İlk tür *forum prorogatum*, davacı devletin somut uyuşmazlığı bir başvuru ile Divan önüne getirmesinin ardından, davalı devletin Divan'ın yargı yetkisini kabul ettiğini belirten tek taraflı bir açık kabul şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu açık kabul, taraflar arasında yapılan açık bir anlaşma ya da davalı devletin yetkili temsilcisi tarafından Divan'a sunulmuş bir mektup veya sözlü savunma sırasında kabul gibi yollarla mümkün olmaktadır. Bu tür *forum prorogatum*, Kolb tarafından “*post hoc* özel anlaşma” olarak ifade edilmektedir.⁹⁴²

a. *Mavrommatis Concessions* Davaları (USAD)

USAD'nin *Mavrommatis Palestine Concessions* davasındaki⁹⁴³ 1924 tarihli kararı, kendi tarihindeki ikinci karar olmakla birlikte, *forum prorogatum* ilkesinin – açıkça anılmadan – ilk defa uygulandığı örnek olarak yorumlanmıştır.⁹⁴⁴ Söz konusu davaya konu olayda Yunan vatandaşı olan Georges Mavrommatis, Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı anlaşmalar uyarınca, Kudüs ve Yafa bölgelerinde su ve elektrik imtiyazlarına sahip olduğunu, ancak Birleşik Krallık'ın Filistin Mandası döneminde bu imtiyazların ihlal edildiğini ileri sürmekteydi. Yunanistan ise 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın XII. Protokolünün 9. maddesine ve

⁹⁴² Kolb, *The International Court of Justice*, s. 548.

⁹⁴³ 1924 PCIJ, Series A, No. 2, *Mavrommatis Palestine Concessions*, Judgment of 30 August 1924 (Objection to the Jurisdiction of the Court), https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_02/06_Mavrommatis_en_Palestine_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

⁹⁴⁴ Paolo Palchetti, “Activity of the International Court of Justice in 2008,” *Italian Yearbook of International Law*, Cilt: 18, Sayı: 1 (2008), s. 215.

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

24 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti kararı ile kurulan Filistin için İngiliz Mandası'nın (Manda) 11. ve 26. maddelerine dayanarak USAD nezdinde Birleşik Krallık aleyhine dava açmıştır. Manda'nın 26. maddesi, Manda'nın yorumlanması veya uygulanması konusunda USAD'nin zorunlu yargı yetkisini tanımaktaydı.⁹⁴⁵ Manda'nın 11. maddesi ve XII. Protokolün 9. maddesi, Mandater devletin (Birleşik Krallık) ilgili maddi yükümlülüklerini düzenlemekteydi. Manda'nın 11. maddesi, Mandaterin kabul ettiği uluslararası yükümlülüklerle tabi olarak, Filistin Yönetimi'nin kamu mülkiyeti, doğal kaynakların kontrolü ve kamu hizmetlerinin sağlanması konularında tam yetkiye sahip olacağını öngörmekteydi. XII. Protokolün 9. maddesi ise, *inter alia*, ilgili toprakları devralan devletin, 29 Ekim 1914'ten önce Osmanlı Hükümeti veya herhangi bir Osmanlı yerel otoritesi ile yapılan imtiyaz sözleşmelerinden yararlanan diğer akit devletlerin vatandaşlarına yönelik olarak, Osmanlı'nın hak ve yükümlülüklerine tam olarak halef olacağını öngörmekteydi.⁹⁴⁶

Birleşik Krallık Hükümeti, mahkemenin yetkisine yönelik olarak, özellikle XII. Protokolün henüz yürürlüğe girmediğine ve bu nedenle mahkemenin iddia edilen ihlal ile ilgili şikâyetleri incelemesinin mevsimsiz olacağına dair bir ilk itirazda bulunmuştur. XII. Protokolün mahkeme bu itirazları karara bağlamadan önce taraflar arasında yürürlüğe girdiğinden hareket eden USAD, XII. Protokol henüz onaylanmadığı için başvurunun erken yapılmış olması durumunda bile, Mandaya dayalı olarak yetkili olduğuna karar vermiş, zira bu durumun daha sonraki onay ile geçerlilik kazanacağını değerlendirmiştir.⁹⁴⁷

Bu değerlendirmeden yola çıkan Waldock, USAD'nin dava açıldığında bir tarafın yetkiye rızasının bulunmamasının, söz konusu yargılamadan bağımsız ve bu yargılamaya özel bir atıf yapılmaksızın verilen daha sonraki bir yargı yetkisi rızasıyla giderildiğine hükmettiğini tespit etmiştir.⁹⁴⁸ Aynı

⁹⁴⁵ 1924 PCIJ, Series A, No. 2, 11 ("Mandater, kendisi ile Milletler Cemiyeti'nin diğer bir üyesi arasında, Manda hükümlerinin yorumlanması veya uygulanmasıyla ilgili herhangi bir uyuşmazlık ortaya çıkması ve bu uyuşmazlığın müzakerelerle çözülememesi durumunda, uyuşmazlığın Milletler Cemiyeti Antlaşması'nın 14. maddesinde yer verilen Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na sunulacağını kabul eder").

⁹⁴⁶ Edwin M. Brochard, "Mavrommatis Concessions Cases," *American Journal of International Law*, Cilt: 19, Sayı: 4 (1925), ss. 728-738.

⁹⁴⁷ Brochard, "Mavrommatis Concessions Cases," s. 729.

⁹⁴⁸ Waldock, "Forum Prorogatum or Acceptance of a Unilateral Summons to Appear before the International Court," s. 383.

sonuca Rosenne de varmıştır.⁹⁴⁹ Ancak doktrinde bu değerlendirmenin aleyhine yorumlanabilecek bazı noktalar olduğunu ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Örneğin Yee’ye göre, USAD’nin konuyu gerçekten bir yargı yetkisi meselesi olarak ele alıp almadığı açık değildir. Mahkeme, başvuru yapıldığında yargı yetkisi olmadığı argümanını tanımlamak için “olması durumunda bile” ifadesini kullanmıştır. Dahası, Lozan Antlaşması’nın XII. Protokolünün 9. maddesi bir yargı yetkisi maddesi değil, tarafların maddi yükümlülüklerini belirleyen bir hükümden ibaretti. Yunanistan, Birleşik Krallık’ın ileri sürdüğü iddiaları karşılamakla yükümlü olduğu ve mahkemenin yargı yetkisini temellendirmediği pozisyonu için bu maddeye dayanmıştı. Diğer taraftan Yunanistan, mahkemenin uyuşmazlık üzerinde yargı yetkisini Manda’nın 26. maddesi üzerinden temellendirmeye çalışmaktaydı ki bu nedenle de davanın açılması anında Birleşik Krallık’ın rızasının mevcut olduğu ileri sürülebilecektir.⁹⁵⁰ Kanaatimizce de Birleşik Krallık, Divan’ın söz konusu uyuşmazlık üzerindeki yargı yetkisini Yunanistan’ın başvurusundan önce bir zorunlu yargı anlaşması ile zaten kabul etmiş durumundadır. Buradaki mesele gerçekten de Birleşik Krallık’ın rızasının olup olmadığı değil, rızanın dayandığı antlaşmanın yürürlüğüne ilişkindir. Bu nedenle bu davanın *forum prorogatum* müessesesine katkısı tartışmalıdır.

Mahkeme nezdinde devam eden yargılama sırasında yetkinin *ex post* açık bir beyan ile kabul edilmesine ilişkin gerçek anlamda ilk somut örnek ise Birleşik Krallık tarafından Yunanistan’ın *Mavrommatis Jerusalem Concessions* davasına⁹⁵¹ cevaben açılan karşı davada gerçekleşmiştir.⁹⁵²

⁹⁴⁹ Rosenne, *The Law and Practice of the International Court*, s. 683 (“[*Forum prorogatum*] ilkesi, ilk *Mavrommatis Palestine Concessions* kararında açıkça ortaya konulmuştur. Bir başvuru, temel aldığı hukuki gerekçelerin, ya da tüm hukuki gerekçelerin, henüz yürürlüğe girmemiş olması nedeniyle kabul edilemez sayılmaz. Eğer davalı devlet, Divan’ın yargı yetkisine itirazda bulunmaksızın esasa ilişkin savunma yaparsa, *forum prorogatum* ilkesi Divan’a yargı yetkisi tanıyabilir. Buradan, bir [yetki anlaşmasının] yapılması gereken en geç tarihin, normalde davalının karşı cevabını veya ilk itirazını sunma tarihinden önce olması gerektiği sonucu çıkar. Eğer bu tarih sonrasında bir anlaşma yapılırsa, davanın niteliğinin bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir”).

⁹⁵⁰ Sienho Yee, “Forum Prorogatum in the International Court,” *German Yearbook of International Law*, Cilt: 42 (1999), s. 153.

⁹⁵¹ 1925 PCIJ, Series A, No. 5, *Mavrommatis Jerusalem Concessions*, Judgment of 26 March 1925,

https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_05/15_Mavrommatis_a_Jerusalem_Arret_19250326.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

⁹⁵² Hersch Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982), s. 105 (“[USAD], *Mavrommatis YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2* (2025)

Mahkeme, Birleşik Krallık tarafından yapılan ön itiraz üzerine verdiği kararda, yalnızca bazı imtiyazlar üzerinde yetkiye sahip olduğunu açıkça belirtmiştir. Bunun ardından, Birleşik Krallık, USAD'nin yetkisini ek bir iddia üzerinde kullanmasını açıkça kabul eden bir karşı dava sunmuştur. Mahkeme, yazılı yargılamalar sonucunda taraflar arasında bu konuda bir anlaşmanın oluştuğunu not etmiş ve söz konusu mesele üzerinde yetkiye sahip olduğuna hükmetmiştir. Buna göre “mahkeme, yetkisinin Mandanın 26. maddesi uyarınca tanınmış olması nedeniyle değil, *yazılı yargılama sürecinden kaynaklanan taraflar arasındaki bir anlaşma sonucu* ... karar verme yetkisine sahip olduğunu tespit etmiştir.”⁹⁵³ Tassinis'e göre, USAD'nin yargı yetkisi bir anlaşmaya dayalı olarak tesis edilmiş olsa da mahkeme yargı yetkisinin temeli için taraflar arasında önceden rızaya ilişkin herhangi bir biçimsel gerekliliği göz ardı edeceğini açıkça kabul etmiştir.⁹⁵⁴

Mavrommatis Jerusalem Concessions kararının *forum prorogatum* bakımından ikinci bir özelliği de ilkenin taraflar arasında zaten mevcut olan yargılama yetkisinin kapsamını genişletmek amacıyla kullanılmış olmasıdır. Bu genişleme, bir tarafça ileri sürülen ve diğer tarafça yetki açısından itiraz edilmeyen ek iddialar sonucunda veya mahkeme önündeki davalara atıfta bulunmaksızın bir antlaşmanın onaylanması suretiyle yetkinin sonradan rıza ile sağlanması durumunda ortaya çıkabilmektedir.⁹⁵⁵

[*Jerusalem Concessions*] davasında, davalının XII. Protokol ile ilgili olarak mahkemenin yetkisini kabul ettiğine dair açık bir beyanla rızasını verdiğini vurgulamıştır”); Orfeas Chasapis Tassinis, “Preliminary Issues Posed by the Doctrine of Forum Prorogatum and the Case of Djibouti v. France,” *International Community Law Review*, Cilt: 15, Sayı: 4 (2013), s. 487 (“*Mavrommatis [Jerusalem Concessions]* davasında [USAD], ilk kez yargılamanın başlatılmasından sonra taraflar arasında varılan yazılı bir anlaşmaya dayanarak yargı yetkisi tesis etmiştir”).

⁹⁵³ 1925 PCIJ, Series A, No. 5, 27-28 (vurgu eklenmiştir).

⁹⁵⁴ Tassinis, “Preliminary Issues Posed by the Doctrine of Forum Prorogatum and the Case of Djibouti v. France,” s. 487; Rosenne, *The Law and Practice of the International Court*, s. 683.

⁹⁵⁵ Henry Burmester, “The basis of the Court’s jurisdiction and the Scope and Usefulness of Forum Prorogatum,” içinde *The ICJ and the Evolution of International Law: The Enduring Impact of the Corfu Channel Case*, Editörler, Karine Bannelier, Théodore Christakis, Sarah Heathcote (London: Routledge, 2012), s. 94.

b. *Factory at Chorzów (Merits)* Davası (USAD)

Factory at Chorzów (Merits) davasında⁹⁵⁶ Almanya, Yukarı Silezya hakkında Almanya ve Polonya arasında akdedilen 1922 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne dayanarak, Polonya'ya karşı USAD nezdinde bir dava açmıştır.⁹⁵⁷ Polonya ise 1922 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin yargı yetkisi hükmünün uygulama alanı dışında kalan 1919 tarihli Versay Antlaşması'nın 256. maddesine dayalı olarak bir karşı dava açmıştır. Almanya, Polonya'nın karşı davasına verdiği cevapta, öncelikle karşı davadaki yargı yetkisi yetersizliğine işaret etmiş, ancak yargı yetkisinin, bir konunun USAD'ye iletilebilmesi için belli bir prosedürün izlenmesini gerektiren Almanya ve Polonya arasındaki tahkim üzerine Locarno Sözleşmesine dayandırılabilirliğini belirtmiştir. Devamında ise bu gerekliliğin görmezden gelinebileceğini, "zira Alman Hükümeti'nin karşı davada ileri sürülen meseleye ilişkin olarak mahkemenin yargı yetkisini kabul ettiğini" beyan etmiştir.⁹⁵⁸ USAD ise söz konusu kabul beyanına dayanarak, tarafların karşı davanın karara bağlanması için mahkemenin yargı yetkisinde mutabık oldukları sonucuna varmıştır.⁹⁵⁹

c. *Corfu Channel (Preliminary Objections)* Davası (UAD)

Davanın açılmasını müteakiben sunulan açık kabul beyanıyla mahkemenin ilk başta olmayan yargı yetkisinin sonradan tesis edildiği ve dolayısıyla *forum prorogatum* ilkesinin uygulandığı bir dava da bu kez UAD tarafından karara bağlanan *Corfu Channel (Preliminary Objections)* davası⁹⁶⁰ olmuştur. Söz konusu davada, Birleşik Krallık ile Arnavutluk arasında Korfu Boğazı'nda meydana gelen bir olayla ilgili bir ihtilaf ortaya

⁹⁵⁶ 1928 PCIJ, Series A, No. 17, *Factory at Chorzów (Merits)*, Judgment of 13 September 1928,

https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2024).

⁹⁵⁷ Selçuk Gişi, "Üluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın Chorzów Fabrikası Kararı ve Uluslararası Sorumluluk," *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 3 (2016), ss. 15-43.

⁹⁵⁸ 1928 PCIJ, Series A, No. 17, 37.

⁹⁵⁹ Yee, "Forum Prorogatum in the International Court," s. 154; Tassinis, "Preliminary Issues Posed by the Doctrine of Forum Prorogatum and the Case of Djibouti v. France," s. 488.

⁹⁶⁰ *Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania), Judgment of 25 March 1948, I.C.J. Reports 1948, 15.

çıkıştır.⁹⁶¹ BM Güvenlik Konseyi, uyuşmazlığın Divan Statüsü uyarınca UAD'ye sevk edilmesini tavsiye etmiştir. Birleşik Krallık, BM Şartı'nın 36/1. maddesi uyarınca özel olarak öngörölmüş bir dava olduğu iddiasıyla tek taraflı olarak Arnavutluk'a karşı UAD nezdinde bir dava açmıştır.⁹⁶² Arnavutluk ise 2 Temmuz 1947 tarihli mektubunda, Birleşik Krallık'ın başvurusunun Güvenlik Konseyi'nin bağlayıcı olmayan tavsiyesiyle uyumlu olmadığını, Arnavutluk'un ne Divan Statü'nün 36. maddesi ne de başka bir uluslararası hukuk belgesiyle UAD'nin zorunlu yargı yetkisini kabul ettiğini, dolayısıyla Birleşik Krallık'ın uyuşmazlığı tek taraflı bir başvuru ile Divan'a sevk etme hakkına sahip olmadığını belirtmiştir.⁹⁶³ Ancak mektubun devamında şu ifadelere yer verilmiştir: “Bununla birlikte, Arnavutluk Hükümeti, Birleşik Krallık Hükümeti'nin davayı Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi doğrultusunda Divan huzuruna getirme biçimine ve özellikle de söz konusu Hükümetin, Konsey'in tavsiyelerinin bağlayıcı niteliğı ile ilgili olarak [BM] Şartı'nın 25. maddesine yüklemeye çalıştığı yoruma ilişkin en açık çekincelerini yapmaktadır. *Arnavutluk Hükümeti, bu davaya özgü olarak Divan'ın yargı yetkisini kabul etmesinin gelecekte bir emsal teşkil edemeyeceğini özellikle vurgulamak istemektedir.*”⁹⁶⁴ Arnavutluk ayrıca, dava için bir vekil atadığını Divan'a bildirmiştir.⁹⁶⁵

Bu mektubun ardından Arnavutluk, Birleşik Krallık'ın başvurusunun Divan Statüsü'nün 36/1. ve 40/1. maddelerine aykırı olarak yapıldığını ve bu nedenle kabul edilemez olduğunu ileri sürerek bir ilk itirazda bulunmuştur.⁹⁶⁶ Bu itirazı reddeden Divan, yargı yetkisini Arnavutluk'un mektubuna dayandırmış ve bunu usule ilişkin tüm eksikliklerden feragat ve Divan'ın yargı yetkisinin kabulü olarak yorumlamış; ancak Birleşik Krallık'ın yargı yetkisini başka gerekçelere dayandırma girişimi hakkında bir görüş bildirmemiştir.⁹⁶⁷ Divan, 2 Temmuz 1947 tarihli mektupta yer alan “*davaya özgü olarak Divan'ın yargı yetkisini kabul*” ifadesinin, “Divan'ın yargı yetkisinin rızaya dayalı ve tartışmasız kabulü anlamına geleceğı” sonucuna ulaşmıştır.⁹⁶⁸

⁹⁶¹ Harding F. Bancroft ve Eric Stein, “The Corfu Channel Case,” *Stanford Law Review*, Cilt: 1, Sayı: 4 (1949), ss. 646-657.

⁹⁶² *Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection*, 17.

⁹⁶³ *Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection*, 18-19.

⁹⁶⁴ *Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection*, 19, 28 (vurgu eklenmiştir).

⁹⁶⁵ *Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection*, 19.

⁹⁶⁶ *Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection*, 23.

⁹⁶⁷ *Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection*, 27.

⁹⁶⁸ *Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection*, 27.

UAD'nin tarihindeki ilk dava olan *Corfu Channel (Preliminary Objections)* kararından hareketle Yee, davanın başlatılmasının ardından Arnavutluk'un yargı yetkisini açıkça kabul ettiğini ve böylece Divan'ın *forum prorogatum* ilkesini ilk kez uyguladığını tespit etmiştir.⁹⁶⁹ Yine Pouliot'a göre, bu karar *forum prorogatum* ilkesi açısından iki bakımdan önem arz etmektedir. İlk olarak, tarafların rızasının herhangi bir özel biçimde ifade edilmesi gerekmemektedir, zira UAD, Arnavutluk'un yargı yetkisini kabul ettiğini, Divan'a hitaben yazılmış basit bir mektuptan çıkarmıştır. İkincisi, tarafların yargılamaya yönelik rızası bir kez verildiğinde, bu rıza tek taraflı olarak geri çekilemeyecektir.⁹⁷⁰

d. *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters* Davası (UAD)

Açık rıza beyanı açısından üzerinde durulması gereken bir dava da⁹⁷¹ 2008 tarihli Cibuti ile Fransa arasındaki *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters* davasıdır.⁹⁷² Söz konusu davadaki olaylar zinciri Fransız hâkim Bernard Borrel'in 1994 yılında Cibuti Adalet Bakanlığı'na teknik danışman olarak hizmet etmek üzere bu ülkeye gitmesiyle başlamıştır. Borrel'in cesedi ertesi yıl bir uçurumun tepesinde yarı yanmış halde bulunmuş, olayın üzerinden yirmi beş yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen, hâkimin ölümü ardındaki sır perdesi hâlâ aralanamamıştır. Hem Cibuti hem de Fransa olayı soruşturmuş, ancak Fransa'nın soruşturma dosyalarının kopyalarını Cibuti'ye göndermeyi

⁹⁶⁹ Yee, "Forum Prorogatum in the International Court," s. 169. Ayrıca bkz. Kolb, *The International Court of Justice*, s. 548.

⁹⁷⁰ Pouliot, "Forum Prorogatum before the International Court of Justice: The Djibouti v. France Case," ss. 206-207.

⁹⁷¹ Burada ayrıca not edilmelidir ki *Certain Criminal Proceedings in France* (Republic of the Congo v. France) davasında Kongo'nun *forum prorogatum* başvurusu UAD İç Tüzüğü m. 38/5 temelinde başlatılmış ve Fransa, UAD'nin yargı yetkisini açıkça kabul etmiştir (*Certain Criminal Proceedings in France* (Republic of the Congo v. France), Provisional Measure, Order of 17 June 2003, I.C.J. Reports 2003, 103, para. 6). Ancak Kongo, esasa ilişkin bir karar verilmeden önce başvurusunu geri çekmiştir (*Certain Criminal Proceedings in France* (Republic of the Congo v. France), Order of 16 November 2010, I.C.J. Reports 2010, 635). Esasa ilişkin bir mahkeme hükmü bulunmadığından, bu dava incelenmemiştir.

⁹⁷² *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters* (Djibouti v. France), Judgment of 4 June 2008, I.C.J. Reports 2008, 177.

reddetmesi, uyuşmazlığın UAD nezdinde bir davaya dönüşmesi ile sonuçlanmıştır.⁹⁷³

Fransa'nın belgeleri kendisine sunmayı reddetmesinin 1986 tarihli Hukuki Yardım Sözleşmesi'nin ve 1977 tarihli Cibuti ile Fransa arasındaki Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın ihlali olduğunu belirten Cibuti,⁹⁷⁴ Fransa'nın *ex ante* rızasını aramaksızın, davasını UAD İç Tüzüğü'nün⁹⁷⁵ 1978 yılında kabul edilen 38/5. maddesine dayalı olarak Divan'a sunmuştur.⁹⁷⁶ Söz konusu madde hükmü, başvuran devletin, daha önce bir yargı yetkisi dayanağı veya davalı devletin onayı olmadan UAD nezdince dava açması durumunda, başvurunun aleyhine dava açılan devlete iletilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine aynı madde, davalı devlet Divan'ın yargı yetkisini kabul edene kadar, UAD'nin başvuruyu bekleyen davalar listesine ekleyemeyeceğini veya daha fazla işlem yapamayacağını hüküm altına almaktadır.⁹⁷⁷

Fransa, 25 Temmuz 2006 tarihli bir mektupla UAD'nin somut uyuşmazlık üzerindeki yargı yetkisini kabul etmiştir.⁹⁷⁸ Bu mektupta Fransa, Divan'ın yargı yetkisini “sadece ve yalnızca mezkûr 38. madde, 5. fıkra temelinde” kabul ettiğini belirtmiş ve bu rızanın “yalnızca davanın amacı için geçerli olduğunu... yani, başvurunun konusunu oluşturan ihtilafla ilgili ve yalnızca başvuruda belirtilen iddialar dahilinde” olduğunu vurgulamıştır.⁹⁷⁹ Ancak, kabulün kapsamı, davadaki taraf devletler arasında ihtilafa yol açmıştır. Fransa, rıza beyanının yalnızca Cibuti'nin başvurusunun “anlaşmazlığın konusu” alt başlığının içeriğiyle sınırlı

⁹⁷³ Aziz Tuffi Saliba ve Lutiana Valadares Fernandes Barbosa, “Djibouti v. France Reflections on the Jurisprudential Contributions on the Judgment,” *Revista da Faculdade de Direito da Universidade Federal de Minas Gerais*, Cilt: 82 (2023), s. 58.

⁹⁷⁴ *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters*, 184, para. 17

⁹⁷⁵ International Court of Justice, Rules of Court (1978), Adopted on 14 April 1978 and Entered into Force on 1 July 1978, <https://www.icj-cij.org/index.php/rules> (Erişim Tarihi: 10.11.2024).

⁹⁷⁶ *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters*, 181, para. 2.

⁹⁷⁷ International Court of Justice, Rules of Court (1978), art. 38/5 (“Başvuruda bulunan devlet, Divan'ın yargı yetkisini, aleyhinde başvuru yapılan devlet tarafından henüz verilmemiş veya açıkça ifade edilmemiş bir rızaya dayandırmayı teklif ettiğinde, söz konusu başvuru o devlete iletilecektir. Ancak, aleyhinde başvuru yapılan devlet, Divan'ın yargı yetkisine bu davanın amaçları bakımından rıza gösterene kadar başvuru Genel Listeye kaydedilmeyecek ve yargılamayla ilgili herhangi bir işlem yapılmayacaktır”).

⁹⁷⁸ Fransa'nın kabulü, 38/5. Maddenin 1978'de yürürlüğe girmesinden sonra böyle bir talebin kabul edildiği ilk örnek olmuştur (bkz. Ayoub, “The Death Knell of Forum Prorogatum,” s. 22.

⁹⁷⁹ *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters*, 181, para. 4.

olduğunu ve burada yalnızca 1977 tarihli Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'na uyulmadığı iddialarının yer aldığını savunmuştur. Öte yandan Cibuti, Fransa'nın kabulünün başvurunun tamamını kapsadığını, buna Cibuti memurları aleyhine düzenlenen ifade celplerine ilişkin tartışmaların da dâhil olduğunu ileri sürmüştür. UAD ise, on beşe karşı bir oyla, Cibuti'nin pozisyonunu kabul ederek tüm iddialar üzerinde yargı yetkisi tesis etmiştir.⁹⁸⁰

Saliba ve Barbosa'nın tespit ettiği üzere, UAD'nin *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters* kararı, yargı yetkisinin *forum prorogatum* ilkesine dayandığı durumlarda, aleyhine başvuru yapılan tarafın açık rızasının belirleyici faktör olabildiğini göstermektedir.⁹⁸¹ Bu tespit Divan'ın yargı yetkisini "Fransa'nın 25 Temmuz 2006 tarihli mektubunda açıkça kabul ettiği unsurların dikkate alınması" üzerine temellendirmesi ile de desteklenmektedir.⁹⁸²

2. Zımni Rıza

Hem USAD'nin hem de UAD'nin yeterli sayıda içtihadında davanın açılmasından sonra verilecek rızanın mutlaka açık bir beyanla olması gerekmediği ve ancak zımni yollarla da açıklanabileceği kabul edilmiştir. Bu yollardan ilki mahkemeye sunulan yazılı ifadelerde yargı yetkisine açıkça itiraz edilmemesidir.

a. Interpretation of Judgment (USAD)

Forum prorogatum yolunun daha doğrudan bir uygulaması ve USAD'nin yargı yetkisini zımni kabule dayandırdığı ilk dava, 12 Eylül 1924 tarihli *Treaty of Neuilly* kararının yorumlanmasının talep edildiği 1925 tarihli *Interpretation of Judgment* davasında⁹⁸³ gerçekleşmiştir. Söz konusu davada Yunan Hükümeti, USAD Statüsü'nün 60. maddesi uyarınca, daha önce kendisi tarafından verilen *Treaty of Neuilly* kararının yorumlanmasını talep ederek, USAD nezdinde tek taraflı bir başvuruda bulunmuştur. 60. maddeye

⁹⁸⁰ *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters*, 246, para. 205.

⁹⁸¹ Saliba ve Barbosa, "Djibouti v. France Reflections on the Jurisprudential Contributions on the Judgment," s. 64.

⁹⁸² *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters*, 212, para. 88.

⁹⁸³ 1925 PCIJ, Series A, No. 4, *Interpretation of Judgment*, Judgment of 26 March 1925 (Chamber of Summary Procedure), https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_04/14_Interpretation_Arret_No_3.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

göre, USAD'nin yargı yetkisi, mevcut bir kararın anlamı ve kapsamı konusunda bir ihtilafın bulunmasına dayandırılmalıdır. Ancak USAD, Bulgaristan'ın Yunanistan'ın talebine ilişkin beyanlarını mahkemenin böyle bir yorum yapma yetkisine itiraz etmeden sunduğunu belirtmiştir. Bu nedenle 26 Mart 1925 tarihli kararında USAD, “Bulgaristan Hükümeti Temsilcisi, 30 Aralık 1924 tarihli kabul mektubunda, Yunan Hükümeti'nin [*Treaty of Neuilly* kararının] yorum talebine ilişkin beyanlarını sunmuş, ancak Mahkeme'nin bu yorumu yapma yetkisine karşı çıkmamıştır; dolayısıyla, taraflar arasındaki bu mutabakat dolayısıyla mahkemenin bu konuda yargı yetkisi bulunmaktadır” sonucuna ulaşmıştır.⁹⁸⁴

b. *Minority Schools* Davası (USAD)

USAD'nin, davalı devletin yargı yetkisini zımnen kabul ettiği bir diğer dava, 1925 yılında karara bağlanan *Minority Schools* davasıdır.⁹⁸⁵ Söz konusu davada Almanya, 1922 yılında Cenevre'de imzalanan ve azınlık haklarını garanti altına alan Yukarı Silezya'ya İlişkin Alman-Leh Sözleşmesi'nin ihlal edildiği iddiasıyla Polonya aleyhine USAD nezdinde tek taraflı başvuru yoluyla dava açmıştır. Üç kısımdan oluşan mezkûr Sözleşmenin I. Kısım 72 maddeden oluşmaktaydı. Almanya, USAD'nin yargı yetkisini 72/3. maddeye dayandırmış olsa da bu paragraf yalnızca I. Kısım'da 72. maddeden önce gelen hükümlerle ilgili ihtilaflarda USAD'ye yetki tanımaktaydı. Bununla birlikte, Almanya'nın sunduğu iddialar, hem I. Kısım'ın hem de III. Kısım'ın yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin konuları kapsamaktaydı.⁹⁸⁶ Dolayısıyla Almanya'nın iddialarının bir kısmı sözleşmedeki yargı yetkisi hükmünün kapsamı dışındaydı.

Diğer taraftan Polonya, USAD'nin yargı yetkisine ilişkin herhangi bir ilk itirazı yargılamanın ön inceleme aşamasında ya da “davanın reddini talep ettiği” karşı davasında ileri sürmemiştir.⁹⁸⁷ Almanya'nın Polonya'nın karşı davasına cevap dilekçesi sunması üzerine Polonya, bir düplik sunarak USAD'nin yargı yetkisine itiraz etmiş ve Almanya'nın yalnızca cevap

⁹⁸⁴ 1925 PCIJ, Series A, No. 4, 5-6.

⁹⁸⁵ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, Judgment of 26 April 1928, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/46_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_minoritaires_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

⁹⁸⁶ Yee, “Forum Prorogatum in the International Court,” s. 155; Kolb, *The International Court of Justice*, ss. 551-552.

⁹⁸⁷ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, 7.

dilekçesinde meseleleri net bir şekilde tanımlayarak mahkemenin yargı yetkisi meselesini gündeme getirdiğini ileri sürmüştür.⁹⁸⁸

USAD, Polonya'nın yargı yetkisi itirazını reddederek, bir devletin bir uyumsuzluğun mahkemeye sunulmasına ilişkin açık veya zımni rızasının, yargı yetkisi meselesine yaklaşımından dolayı olarak çıkarılabileceğini ve bunun esasa ilişkin bir karar elde etme isteğinin açık ve kesin bir göstergesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini hükme bağlamıştır. Divan öncelikle “bir devletin Divan'ın yargı yetkisini belirli bir davada kabul etmesinin, Statü uyarınca, örneğin daha önce özel bir anlaşma yapılması gibi belirli şekil şartlarına tabi olmadığını” tespit etmiştir.⁹⁸⁹ Devamında, “bir devletin uyumsuzluğun mahkeme tarafından görüşülmesine yönelik rızasının yalnızca açık bir beyanla değil, aynı zamanda bu rızayı kesin bir şekilde ortaya koyan eylemlerden de çıkarılabileceği hususunda herhangi bir şüphe bulunmadığı” belirlenmiştir.⁹⁹⁰ USAD, Polonya'nın eğer gerçekten bu yönde bir iradesi olsaydı karşı davasında mahkemenin yetkisizliği meselesini gündeme getirebileceğini vurgulamıştır. Bu nedenle USAD, “Polonya Hükümeti'nin Alman Hükümeti'nin tüm iddialarına ilişkin esasa dair bir karar verilmesi için mahkemenin yargı yetkisini zımnen kabul ettiği sonucuna varmış ve düplik dilekçesinde yapılan yargı yetkisi itirazının, karşı davanın sunulduğu sırada mevcut olan kabulü geçersiz kılmayacağına hükmetmiştir.”⁹⁹¹

c. *Société Commerciale de Belgique* Davası (USAD)

1939 yılında karara bağlanan *Société Commerciale de Belgique* davası,⁹⁹² USAD'nin yargı yetkisini zımni rızaya dayandığı bir diğer dava olmuştur. Söz konusu davaya konu olayda Belçikalı bir ticaret şirketi olan *Société Commerciale de Belgique*, Yunanistan aleyhine biri sözleşmenin feshini, diğeri ise tazminat ödenmesini öngören iki tahkim kararının uygulanmasını istemiştir.⁹⁹³ Diğer taraftan Yunanistan, tazminata ilişkin tahkim kararını, benzeri diğer yükümlülüklerine kıyasla herhangi bir öncelik tanımaksızın

⁹⁸⁸ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, 21.

⁹⁸⁹ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, 23.

⁹⁹⁰ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, 24.

⁹⁹¹ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, 26.

⁹⁹² 1939 PCIJ, Series A/B, No. 78, *Société Commerciale de Belgique*, Judgment of 15 June 1939,

https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_AB/AB_78/01_Societe_commerciale_de_Belgique_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2024).

⁹⁹³ 1939 PCIJ, Series A/B, No. 78, 167.

dış kamu borcunun bir parçası olarak değerlendirmiştir.⁹⁹⁴ Diplomatik himaye kapsamında hareket eden Belçika, Yunanistan'a karşı USAD nezdinde tek taraflı başvuru yoluyla bir dava ikame etmiş, Yunanistan'ın tazminata ilişkin tahkim kararını yerine getirmeyi reddederek uluslararası yükümlülüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüştür.⁹⁹⁵ Yunanistan ise, tahkim kararlarını *res judicata*⁹⁹⁶ olarak kabul ettiğini, ancak mali durumunun bu kararları öngörülen şekilde yerine getirmesini imkânsız kıldığını belirtmiştir.⁹⁹⁷ Sonuç olarak, Belçika ödemenin şekline ilişkin taleplerini değiştirse de Yunanistan bu taleplerin esasına ilişkin olarak yanıt vermeye devam etmiş, mahkemeden Belçika'nın taleplerini reddetmesini, bu mümkün olmayacaksa yetkisizlik kararı verilmesini istemiştir.⁹⁹⁸ Ancak USAD, Yunanistan'ın yetkisizlik talebini reddetmiştir. Buna göre, "mahkemenin [Belçika'nın] talepleri üzerinde yargı yetkisini kullanması bakımından, Yunanistan Hükümeti'nin herhangi bir itirazda bulunmadığını belirtmek yeterlidir; aksine, esasa ilişkin iddialar sunmuş ve esasa dair bir karar talep etmiştir. Bu hususta taraflar arasında [yargı yetkisine ilişkin bir] mutabakat bulunmaktadır."⁹⁹⁹

Burada ayrıca önemli bir not olarak eklenmelidir ki USAD zımni rızanın varlığı durumunda başkaca yargı yetkisi iddialarının geçerliliğini tartışmaya gerek duymamıştır. Zira davacı devlet davadaki yargı yetkisini Belçika ile Yunanistan arasında 25 Haziran 1929 tarihli Uzlaşma, Tahkim ve Yargısal Çözüm Anlaşması'na dayandırsa da USAD bu iddia ile ilgilenmemiş ve zımni rızanın varlığını yeterli görmüştür. USAD'ın *Société Commerciale de Belgique* kararını değerlendiren Yee de başkaca bir temel olup olmadığına bakılmaksızın zımni kabulün mahkemenin yargı yetkisini kurmak için yeterli olduğu ve dahası davacının ıslah talebinde bulunması durumunda davalının itirazlarının yokluğunun da ıslah talebi için zımni kabul olarak değerlendirebileceğini tespit etmektedir.¹⁰⁰⁰

⁹⁹⁴ 1939 PCIJ, Series A/B, No. 78, 168.

⁹⁹⁵ 1939 PCIJ, Series A/B, No. 78, 162.

⁹⁹⁶ Latince *res judicata* teriminin Türkçe karşılığı hakkında bir tartışma için bkz. Kemal Gözler, *Res Iudicata'nın Türkçesi Üzerine*, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2 (2007), ss. 45-61.

⁹⁹⁷ 1939 PCIJ, Series A/B, No. 78, 164, 172.

⁹⁹⁸ 1939 PCIJ, Series A/B, No. 78, 163, 164.

⁹⁹⁹ 1939 PCIJ, Series A/B, No. 78, 163, 174.

¹⁰⁰⁰ Yee, "Forum Prorogatum in the International Court," s. 156.

d. *Haya de la Torre* Davası (UAD)

UAD'nin yargı yetkisini zımni rızaya dayandırdığı bir diğer örnek 1951 yılında karara bağlanan *Haya de la Torre* davasıdır.¹⁰⁰¹ Davaya konu olayda, Peru Hükümeti tarafından siyasi suçlarla itham edilen Victor Raul Haya de la Torre, 1949 yılında Lima'daki Kolombiya Büyükelçiliğine sığınmıştır. Kolombiya, 1928 tarihli Havana Sığınma Sözleşmesi'ni gerekçe göstererek Torre'ye diplomatik sığınma hakkı tanımıştır.¹⁰⁰² Peru'nun Kolombiya'dan Torre'yi teslim etmesi talebi üzerine taraflar arasında davaya konu uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Kolombiya, Divan'ın 20 Kasım 1950 tarihinde *Asylum* davasında ve 27 Kasım 1950 tarihinde söz konusu kararın yorumu talebi üzerine verdiği karara atıfta bulunan başvurusunu UAD nezdinde gerçekleştirmiştir. Bu başvuru, Torre'nin teslimi konusunda söz konusu kararlara nasıl uyulacağı hususunda taraflar arasında bir anlaşmaya varılamadığı belirtildikten sonra, biri asıl biri de alternatif olmak üzere iki talep içermekteydi. Asıl talep olarak Kolombiya, Divan'dan *Asylum* kararının hangi şekilde uygulanması gerektiğine ve bu kararın uygulanması çerçevesinde Kolombiya'nın Torre'yi Peru'ya teslim etmekle yükümlü olup olmadığına dair bir karar vermesini istemiştir.¹⁰⁰³ Alternatif olarak ise, “[Divan'ın] olağan yargı yetkisi kapsamında, Peru'nun duruşmaya katılıp katılmayacağından bağımsız olarak ve taraflar arasında bir anlaşma sağlanamazsa Divan'ın belirleyeceği sürelerden sonra, taraflar arasında yürürlükte olan kurallara ve özellikle Amerikan [devletleri arasında uygulanan] uluslararası hukuka göre, Kolombiya'nın [Torre'yi] Peru'ya teslim etmekle yükümlü olup olmadığına karar vermesi” istenmiştir.¹⁰⁰⁴

UAD yargı yetkisini tesis ederken, Peru'nun davanın esasına ilişkin savunma yaparken bu konuda herhangi bir itirazda bulunmamasını gerekçe göstermiştir. Buna göre “taraflar, eldeki davada Divan'ın yargı yetkisine rıza göstermiştir. Kendilerine yöneltilen tüm sorular esas yönünden tartışılmış ve esasa ilişkin bir karar verilmesine yönelik herhangi bir itirazda bulunulmamıştır. Tarafların bu tutumu, Divan'a yargı yetkisi kazandırmak için yeterlidir.”¹⁰⁰⁵

¹⁰⁰¹ *Haya de la Torre* (Colombia v. Peru), Judgment of June 13, 1951, I.C.J. Reports 1951, 71.

¹⁰⁰² R. P. Anand, “Execution of International Judicial Awards: Experience Since 1945,” *University of Pittsburgh Law Review*, Cilt: 26, Sayı: 4 (1965), s. 679.

¹⁰⁰³ *Haya de la Torre* (Colombia v. Peru), 72-73.

¹⁰⁰⁴ *Haya de la Torre* (Colombia v. Peru), 73.

¹⁰⁰⁵ *Haya de la Torre* (Colombia v. Peru), 78.

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

3. A *Contrario* Uygulamalar

UAD'nin *forum prorogatum* ilkesini *a contrario* yorumla uyguladığı örnekler de bulunmaktadır. Bu örnekler hem zımni rızanın sınırlarını hem de Divan'ın rızanın varlığını test ederken kullandığı ölçütleri göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

a. *Ambatielos* Davası (UAD)

1952 yılında karara bağlanan *Ambatielos* davasına¹⁰⁰⁶ konu olayda, Yunan vatandaşı Nicolas Ambatielos, 1919 yılında Birleşik Krallık ile gemi satın alımına ilişkin bir sözleşme imzalamıştır. Ambatielos, Birleşik Krallık'ın sözleşme şartlarını yerine getirmemesi ve İngiliz mahkemelerinin kendisi aleyhine verdiği kararlar nedeniyle zarar gördüğünü ileri sürmüştür. Yunanistan, diplomatik himaye kuralları kapsamında vatandaşının davasını üstlenmiş ve Birleşik Krallık'ın, 1886 ve 1926 yıllarında Yunanistan ile imzalanan antlaşmalar uyarınca uyuşmazlığı tahkime götürme yükümlülüğü altında olduğunu iddia etmiştir.¹⁰⁰⁷ Bu antlaşmalara dayanan Yunanistan, Birleşik Krallık'a karşı tek taraflı bir başvuru yoluyla UAD nezdinde 1951 yılında dava açmış ve Birleşik Krallık'ın uyuşmazlığı bir tahkim komisyonuna sunma yükümlülüğü altında olduğunu ilan eden bir karar talep etmiştir. Ayrıca davacı devlet, Divan'ın tahkim komisyonu yerine geçerek davanın esasına ilişkin bir karar verebileceğini de ileri sürmüştür.¹⁰⁰⁸

Birleşik Krallık cevap dilekçesinde, Divan'ın tahkim komisyonu sıfatıyla davanın esasına ilişkin yargılama yapması yönündeki Yunanistan'ın önerisini belirli koşullar altında kabul edeceğini belirtmiştir. Ön itirazlara ilişkin sözlü duruşmada ise Birleşik Krallık, bu beyanını tekrarlamış, ancak bu rızanın geçerlilik kazanması için öne sürdüğü koşulları farklı ifadelerle yeniden dile getirmiştir.¹⁰⁰⁹ Divan, Yunanistan'ın Birleşik Krallık'ın Divan'ın tahkim komisyonu sıfatını üstlenmesi yönündeki koşullu teklifine ilişkin nihai talebine cevaben, bu teklifin yapıldığını kabul etmiş, ancak “teklife bağlı koşulların pek de açık olmadığını” belirtmiştir.¹⁰¹⁰ Birleşik Krallık'ın cevap dilekçesinde ve sözlü savunmasında yargı yetkisine ilişkin kabul ve iddiaları arasında tutarsızlık olduğunu ima eden Divan, “ taraflar arasında bu konuda herhangi bir açık anlaşmanın olup olmadığına dair bazı

¹⁰⁰⁶ *Ambatielos Case (Jurisdiction)*, Judgment of July 1, 1952, I.C.J. Reports 1952, 30.

¹⁰⁰⁷ Kurt Lipstein, “Ambatielos Case, The. Last Phase,” *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 6, Sayı: 4 (1957), ss. 643-656.

¹⁰⁰⁸ *Ambatielos Case (Jurisdiction)*, 30.

¹⁰⁰⁹ Yee, “Forum Prorogatum in the International Court,” s. 175.

¹⁰¹⁰ *Ambatielos Case (Jurisdiction)*, 38.

şüpheler uyanmaktadır. Ancak Divan, taraflar arasında bu konuda açık bir anlaşma bulunmaması durumunda, ancak bir tahkim komisyonunun yapacağı üzere, mevcut davanın tüm esaslarına girme yetkisine sahip olmadığına” karar vermiştir.¹⁰¹¹ Hem Lauterpacht¹⁰¹² hem de Yee¹⁰¹³ tarafından tespit edildiği üzere, *Ambatielos* kararı, bu kararın Divan’ın yargı yetkisini kullanmadan önce, taraflar arasında Divan’a yargı yetkisi tanınmasına yönelik açık bir anlaşmanın bulunduğuna dair koşulların oluşması gerektiğini göstermektedir.

b. *Anglo-Iranian Oil Co.* Davası (UAD)

Yine 1952 yılında karara bağlanan *Anglo-Iranian Oil Co.* davası,¹⁰¹⁴ Divan’ın zımni rızanın varlığı konusunda artan bir ihtiyatla hareket ettiği ve zımni rızanın bulunmadığı sonucuna vardığı bir diğer örnektir. 1933 yılında, İran Hükümeti ile İngiliz Anglo-Iranian Petrol Şirketi arasında bir petrol imtiyaz sözleşmesi imzalanmıştır. 1951 yılında ise İran’da petrol sanayiinin millileştirilmesine yönelik yasalar çıkarılmıştır. Bu yasalar, İran ile şirket arasında bir ihtilafa yol açmış, Birleşik Krallık ise şirketin menfaatlerini temsilen davayı üstlenerek UAD nezdinde tek taraflı başvurusu ile hukuki süreç başlatmıştır.¹⁰¹⁵

İran ise ilk itirazında Divan’ın yargı yetkisine itirazda bulunmuş, ancak aynı belgede yargı yetkisi meselesinin ötesine geçen gerekçelerle davaların kabul edilemezlik nedeniyle reddedilmesini de talep etmiştir.¹⁰¹⁶ Birleşik Krallık ise, sözlü yargılama aşamasında İran’ın yetki itirazına karşı – doğrudan zikrederek – *forum prorogatum* usulüne dayanmıştır. Buna göre Birleşik Krallık, “İran Hükümeti’nin savunmalarında yalnızca Divan’ın yargı yetkisine itiraz niteliğinde olmayan ve ancak Divan’ın yargı yetkisine sahip olması durumunda karara bağlanabilecek pek çok mesele sunmuş

¹⁰¹¹ *Ambatielos Case (Jurisdiction)*, 39.

¹⁰¹² Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court*, ss. 106-107.

¹⁰¹³ Yee, “Forum Prorogatum in the International Court,” s. 175.

¹⁰¹⁴ *Anglo-Iranian Oil Co. Case (Jurisdiction)*, Judgment of July 22, 1952, I.C.J. Reports 1952, 93.

¹⁰¹⁵ Fatma Ebru Gündüz ve Hakan Gündüz, “Uluslararası Adalet Divanı’nın ‘Anglo-Iranien Oil Co.-1952’ Kararının İncelenmesi,” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17-18 (2012), ss. 163-178.

¹⁰¹⁶ Preliminary Observations: Refusal by the Imperial Government of Iran to accept the jurisdiction of the Court, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/16/10980.pdf> (Erişim Tarihi: 09.12.2024).

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

olması nedeniyle, bu davranışıyla *forum prorogatum* ilkesi uyarınca Divan'a yargı yetkisi tanıdığı" yönünde bir beyanda bulunmuştur.¹⁰¹⁷ Ancak Divan, aşağıdaki gerekçeyle Birleşik Krallık'ın talebini reddetmiş ve yetkisizlik kararı vermiştir:

Forum prorogatum ilkesinin mevcut davada uygulanabilir olması, İran Hükümeti'nin Divan'ın yargı yetkisine ilişkin bir rıza unsurunu içeren bir davranışına veya beyanına dayanmasını gerektirir. Ancak İran Hükümeti, Divan'ın yargı yetkisini tutarlı bir şekilde reddetmiştir. Yargı yetkisine itiraz etmek amacıyla bir ilk itiraz sunmuş ve bu itirazı dava süreci boyunca sürdürmüştür. [İran Hükümeti'nin] yargı yetkisi meselesi ile doğrudan bağlantısı olmayan diğer itirazlarda da bulunduğu doğrudur. Ancak bu itirazlar açıkça ve yalnızca İran'ın yargı yetkisine ilişkin itirazı reddedildiği takdirde incelenmesi gereken savunma tedbirleri olarak tasarlanmıştır. İran Hükümeti'nin bu davranışından herhangi bir rıza unsuru çıkarmak mümkün değildir. Dolayısıyla, Birleşik Krallık'ın bu noktadaki iddiası kabul edilemez.

Anglo-Iranian Oil Co. kararından Divan'ın aleyhinde tek taraflı başvuru yoluyla dava açılan devletin zımni rızasını tespit ederken bağlamsal bir yaklaşım benimsediği anlaşılmaktadır.¹⁰¹⁸ Yukarıda incelenen UAD ve USAD örneklerinden farklı olarak, *Anglo-Iranian Oil Co.* davasında İran'ın davanın esasına ilişkin ileri sürdüğü iddialar, İran'ın ilk itirazında Divan'ın yargı yetkisine açık ve doğrudan itirazı ile birlikte değerlendirilmiştir. Gerçekten de İran söz konusu ilk itirazında, bu itirazı "yalnızca Divan'ın yetkisizliğini ortaya koymak ve yargı yetkisini reddetmek konusunda geçmişte sahip olduğu ve hâlâ geçerli olan nedenleri açıklamak" olarak belirtmiş, ardından da bu itirazın "Divan önündeki yargılamayı bağlayıcı nitelikte bir karşı cevap niteliğinde olmadığını" vurgulamıştır.¹⁰¹⁹ Divan, İran'ın yetki itirazının ötesinde savunma ve iddialarda bulunmasını ise, "bu davranıştan herhangi bir rıza unsuru çıkarılamaz" ifadesiyle karşılamıştır.¹⁰²⁰

c. *Aegean Sea Continental Shelf* Davası (UAD)

UAD'nin zımni rızaya yaklaşımı son bir emsal kararla incelenmelidir. 1978 yılında karara bağlanan *Aegean Sea Continental Shelf* davasında¹⁰²¹

¹⁰¹⁷ *Anglo-Iranian Oil Co. Case (Jurisdiction)*, 101, 113.

¹⁰¹⁸ Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court*, s. 106.

¹⁰¹⁹ Preliminary Observations: Refusal by the Imperial Government of Iran to accept the jurisdiction of the Court, 281.

¹⁰²⁰ *Anglo-Iranian Oil Co. Case (Jurisdiction)*, 114.

¹⁰²¹ *Aegean Sea Continental Shelf*, Judgment of 19 December 1978, I.C.J. Reports 1978, 3.
YUHFD Vol. XXII No.2 (2025)

Yunanistan, Ege Denizi kıta sahanlığına ilişkin bir ihtilaf nedeniyle Türkiye aleyhine tek taraflı bir başvuru ile 10 Ağustos 1976 tarihinde bir dava açmıştır. Söz konusu davada Yunanistan, Divan'dan bölgedeki Yunan adalarının kendi kıta sahanlıklarına sahip olduklarını ilan etmesini ve Yunanistan ile Türkiye'ye ait olan bu alanlarının sınırlarını belirlemesini talep etmiştir. Aynı zamanda, Divan'ın kararı beklenirken, bir devletin diğerinin rızası olmadan söz konusu kıta sahanlığı alanlarında keşif veya araştırma faaliyetlerinde bulunmamalarını belirten bir ihtiyati tedbir kararı istenmiştir.¹⁰²²

Divan, 11 Eylül 1976 tarihli ara kararıyla, Yunanistan'ın talep ettiği türden bir ihtiyari tedbire yer olmadığına ve Türkiye'nin yetki itirazını reddetmesi nedeniyle öncelikle yargı yetkisi meselesine ilişkin karar verilmesi gerektiğine hükmetmiştir.¹⁰²³ Yunanistan, UAD'nin yargı yetkisini 1928 tarihli Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü Hakkında Cenevre Genel Senedi'nin 17. maddesine ve 31 Mayıs 1975 tarihli Yunan-Türk ortak basın bildirisine dayandırmıştır.¹⁰²⁴ Ancak Divan, Türkiye'nin Yunanistan'ın söz konusu antlaşmaya katılımına ilişkin (b) numaralı çekincesini öne sürmesi nedeniyle, Genel Senet'in mevcut uyuşmazlığa uygulanabilir olmadığına karar vermiştir.¹⁰²⁵ Devamında Divan, ortak basın bildirisi ile bir uyuşmazlığın yargısal çözüme sevk edilmesi için uluslararası bir anlaşma teşkil etmesine engel olabilecek herhangi bir uluslararası hukuk kuralı bulunmadığını not etmiştir.¹⁰²⁶ Ancak taraflar arasındaki söz konusu bildirinin böyle bir anlaşmayı oluşturup oluşturmadığının esasen bildirinin doğasına bağlı olduğunu ve bildirinin hazırlanma koşullarına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰²⁷ Bildiride kullanılan ifadelerin lafzi yorumu üzerinden bir değerlendirme yapan UAD, tarafların mevcut uyuşmazlığın tek taraflı olarak Divan'a sunulmasını

¹⁰²² Aslan Gündüz, "Ege Denizi Kıta Sahanlığı Davası ve Bazı Düşünceler," *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 3, Sayı: 2 (1983), ss. 11-23.

¹⁰²³ *Aegean Sea Continental Shelf*, Interim Protection, Order of 11 September 1976, I.C.J. Reports 1976, 3.

¹⁰²⁴ Söz konusu iki hukuki enstrümanın yargı yetkisine etkisi üzerine detaylı bir çalışma için bkz. "The United Nations, 31st Session," *Harvard International Law Journal*, Cilt: 18, Sayı: 3 (1977), ss. 649-676.

¹⁰²⁵ *Aegean Sea Continental Shelf*, Judgment, 38, para. 93.

¹⁰²⁶ *Aegean Sea Continental Shelf*, Judgment, 39, para. 96.

¹⁰²⁷ *Aegean Sea Continental Shelf*, Judgment, 39, para. 96; Alexander N. Vylegzhanin ve Olga I. Zinchenko, "Cases Relating to the Law of the Sea: Issues of Jurisdiction of the International Court of Justice," *Vestnik of Saint Petersburg University Law*, Cilt: 2023, Sayı: 3 (2023), s. 690.

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

koşulsuz kabul etmek gibi açık bir taahhüt verme niyetinde olmadıkları sonucuna varmış, dolayısıyla bildirinin Divan'ın yargı yetkisini sağlamak amacıyla geçerli bir temel teşkil etmediği hükmünü tesis etmiştir.¹⁰²⁸

Türkiye ise mevcut davada Divan'ın yargı yetkisi olmadığını ileri sürmüş ve iddiasını iki gerekçeye dayandırmıştır.¹⁰²⁹ Buna göre ilk olarak, somut uyuşmazlığı Divan'a sevk etmek için iki devlet arasında herhangi bir geçerli anlaşma bulunmamaktadır.¹⁰³⁰ İkinci olarak ise, 1928 Cenevre Genel Senedi'nin geçerli bir anlaşma olduğu kabul edilse bile, Yunanistan'ın kendi çekincesi Divan'a yargı yetkisi tanıma imkânını ortadan kaldırmaktadır.¹⁰³¹ Türkiye'nin Ağustos 1976, Nisan 1978 ve Ekim 1978 tarihlerindeki üç ayrı bildirimle yargı yetkisi itirazında bulunduğunu, uyuşmazlığın esasına ilişkin hiçbir savunma sunmadığını ve sözlü yargılamada temsil edilmediğini göz önünde bulunduran Divan, yalnızca UAD Statüsü'nün 53. maddesi¹⁰³² uyarınca başvuruyu ele alma yetkisine sahip olup olmadığını değerlendirebileceğine karar vermiştir.¹⁰³³ Sonuç olarak, uyuşmazlığın Divan'a tek taraflı olarak sevkini kabul edebilmek için her iki devleti de bağlayıcı bir anlaşma içermediğini tespit ederek, yetkisizlik kararı vermiştir.¹⁰³⁴

III. FORUM PROROGATUM MÜESSESESİNİN MEVCUT DURUMU VE ÇEŞİTLİ ELEŞTİRİLER

Yukarıda açıklandığı üzere, *forum prorogatum* ne USAD'nin ne de UAD'nin Statüsü'nde ya da İç Tüzüğü'nde (ilk haliyle) yer alan bir müessesedir; ancak bu mahkemelerin içtihatlarıyla şekillenmiştir.¹⁰³⁵ Ancak

¹⁰²⁸ *Aegean Sea Continental Shelf*, Judgment, 44, para. 107.

¹⁰²⁹ Observations of the Government of Turkey on the Request by the Government of Greece for Provisional Measures of Protection, 26 August 1976, paras. 12-17, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/62/9483.pdf> (Erişim Tarihi: 09.12.2024).

¹⁰³⁰ Observations of the Government of Turkey on the Request by the Government of Greece for Provisional Measures of Protection, 72.

¹⁰³¹ Observations of the Government of Turkey on the Request by the Government of Greece for Provisional Measures of Protection, 73.

¹⁰³² “1. Taraflardan biri Divan önüne çıkmaz ya da davasını savunmaktan kaçınırsa, öteki taraf Divan'dan kendi savları doğrultusunda karara varmasını isteyebilir. 2. Divan, bu isteği yerine getirmeden önce, yalnızca 36 ve 37. maddeler uyarınca yetkili olduğuna değil, aynı zamanda savların fiilen ve hukuken sağlam esaslara dayandığından emin olmalıdır”

¹⁰³³ *Aegean Sea Continental Shelf*, Judgment, 7, para. 14.

¹⁰³⁴ *Aegean Sea Continental Shelf*, Judgment, 45, para. 109.

¹⁰³⁵ Burmester, “The basis of the Court's jurisdiction and the Scope and Usefulness of Forum Prorogatum,” s. 93; Hançin, *Jurisdiction of the International Court of Justice*, s. 67
YUHFD Vol. XXII No.2 (2025)

not edilmelidir ki *forum prorogatum* UAD yargılamasında zaman içerisinde – en azından bir dönem için – nicelik itibarıyla istisnai bir uygulama olmaktan öteye geçebilmiştir. Yee’nin tespitine göre, *Anglo-Iranian Oil Co.* davasının karara bağlanması sonrasında (1952-1958 yılları arasında), ABD ve Birleşik Krallık, *forum prorogatum* ilkesine dayanarak UAD nezdinde tek taraflı sekiz – başarısız – başvuru gerçekleştirmiştir. Ancak diğer davalarda davacı devletler yargı yetkisine ilişkin mevcut bir temele (örneğin genel bir anlaşma veya basın bildirisi gibi) dayanmaya çalışmışken, bu sekiz davanın tamamında söz konusu davaya özgü olarak Divan’ın yargı yetkisini kabul ettiğini, ancak davalının yargı yetkisini henüz kabul etmediğini açıkça beyan etmiştir. Yine ilginç şekilde aleyhine dava açılan – veya teknik olarak açılmaya çalışılan – devletlerin hiçbirisi uyuşmazlığın esasına ilişkin cevap dilekçesi sunmamış ve ancak tamamı Divan’ın yargı yetkisini reddeden yazılı bir beyanda bulunmakla yetinmişlerdir. Divan ise tüm davalarda yetkisizlik kararı vererek davaları Genel Listedenden kaldırmıştır.¹⁰³⁶

Forum prorogatum usulünün artan kullanımıyla beraber, bu usule ilişkin birçok soru da gündeme gelmiştir. Pouliot’a göre bu sorunlardan en önemlisi, bu imkânın özellikle devletlerin gerçek bir hukuki temele dayanmaksızın, tamamen siyasi amaçlarla Divan’a başvurmalarına olanak tanıyarak, mahkemeye erişimin kötüye kullanımına kapı aralamasıdır.¹⁰³⁷ *Forum prorogatum* gerçekten *de facto* bir yargı yetkisi tesis ederek, USAD ve UAD nezdinde yapılan hukuki dayanaktan yoksun ve asılsız bir temele dayanan bir başvurunun, bir devletin ya Divan’ın yargı yetkisini kabul etmek ya da uyuşmazlığı barışçıl yollarla çözmeye istekli olmadığını uluslararası topluma ilan etmek arasında kalmasına yol açabilmektedir.

Forum prorogatum yoluna ilişkin bir diğer sorun da hem USAD Statüsü’nün hem de UAD Statüsü’nün bu tür bir uygulamaya açıkça yer vermediği göz önüne alındığında, mahkemelerin bu yolu uygulamasının gerçekten hukuki bir temeli olup olmadığıdır. USAD Statüsü’nün 36. maddesi (UAD Statüsü’nün 36. maddesine büyük oranda benzer olarak), “[USAD’nin] yargı yetkisi, tarafların kendisine sunduğu tüm davaları ve yürürlükteki antlaşma ve sözleşmelerde özel olarak öngörülen tüm konuları

(“*Forum prorogatum* müessesesi başlangıçta Divan Statüsü ve İç Tüzüğü ile düzenlenmemiş olup, USAD uygulamasından evrilmiştir”).

¹⁰³⁶ Yee, “Forum Prorogatum in the International Court,” s. 177.

¹⁰³⁷ Pouliot, “Forum Prorogatum before the International Court of Justice: The Djibouti v. France Case,” s. 208, dn. 24.

YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

kapsar” hükmünü ihtiva etmekteydi.¹⁰³⁸ Ancak USAD hâkimleri arasında “ tarafların kendisine sunduğu tüm davalar” ifadesinin anlam ve kapsamı bakımından önemli farklar bulunmaktaydı. Örneğin yukarıda ele alınan 1925 tarihli *Minority Schools* davasında karara muhalif hâkimler, *forum prorogatum* uygulamasının Statü’nün 36. maddesi ile uyumsuz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yukarıda ifade edildiği üzere USAD, *Minority Schools* davasında yargı yetkisini tespit ederken, davalı tarafın yargılama sırasında mahkemenin, aksi takdirde yargı yetkisine girmeyecek bir konuyu karara bağlamasını kabul ettiğine dair basit bir beyanını yeterli görmüştür. Ayrıca, bir devletin uyuşmazlığın mahkemeye sunulmasını kabul etmesinin yalnızca açık bir beyanla değil, aynı zamanda bu kabulü açıkça ortaya koyan eylemlerden de çıkarılabileceğine karar vermiştir.¹⁰³⁹ USAD, bu kararı tesis ederken doğrudan USAD Statüsü’nün 36/1. maddesine dayanmıştır.¹⁰⁴⁰ Yee için asıl sorun, 36/1. madde hükmündeki “ taraflar” ifadesinin yorumlanmasından kaynaklanmakta olup, USAD’nin bu hükme getirdiği olağan yorum yapılabilecek tek ve en doğru yorum değildir; zira Yee’nin değerlendirmesine göre mahkeme, “ taraflar” ifadesini her bir tarafın davayı ayrı ayrı mahkemeye sunabileceği şeklinde yorumlamıştır.¹⁰⁴¹

Ancak çoğunluğun bu yorumu ve zımnî rızayı yücelten kararı, mahkemenin diğer üyelerinin ciddi muhalefeti ile karşılaşmıştır. Örneğin aynı davada Hâkim Huber, 36. madde uyarınca yargı yetkisinin belirlenmesinde geniş bir hareket alanı olduğunu kabul etmektedir, ancak bu madde “ aynı zamanda sınırlayıcı bir niteliktedir”, zira “[USAD], tarafların iradesinden bağımsız değildir ve bu irade öncesinde var olan bir yargı yetkisi söz konusu olamaz” tespitinde bulunmuştur.¹⁰⁴² Hâkim Nyholm ise *forum prorogatum* ilkesine kesin olarak karşı çıkmamakla beraber, mahkemenin ilkeyi somut uyuşmazlığa uygulama biçimine karşı çıkmakta gibi görünmektedir. Ona göre mahkeme, Polonya’nın hem mahkemenin

¹⁰³⁸ League of Nations, Statute of the Permanent Court of International Justice, 16 December 1920, <https://www.refworld.org/legal/constinstr/lon/1920/en/57478> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).

¹⁰³⁹ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, 23-23.

¹⁰⁴⁰ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, 23 (“Statü’nün 36. maddesinin ilk fıkrası bu ilkeyi ortaya koymaktadır”).

¹⁰⁴¹ Yee, “Forum Prorogatum in the International Court,” s. 161.

¹⁰⁴² 1928 PCIJ, Series A, No. 15, *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, Dissenting Opinion by M. Huber, 48, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/47_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_minoritaires_Opinion_Huber.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

yargı yetkisine hem de esasa ilişkin beyanlar sunmasını esasa ilişkin savunmasından kaynaklanan örtük bir kabul olarak değerlendirmiştir. Ancak bu kabul, yetki itirazının esasa ilişkin savunmayla birlikte yapılabileceği şeklindeki usul ilkesiyle doğrudan çelişmektedir.¹⁰⁴³ Yine Hâkim Negulesco'ya göre, “yalnızca dava belgelerinden çıkarsama yapılabilen mahkemenin yargı yetkisinin zımni kabulü, [USAD] Statüsü ve İç Tüzüğü hükümlerine aykırıdır, zira bu hükümler, mahkemenin herhangi bir konuyu incelemesine olanak sağlayan yalnızca iki yöntemi kabul etmektedir.”¹⁰⁴⁴

Bu mesele, USAD İç Tüzüğü'nün kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmeye başlandığı 1934 yılından itibaren mahkeme üyeleri tarafından kapsamlı bir tartışmaya açılmıştır. Hâkim Fromageot, USAD'nin *forum prorogatum* içtihadını bir bütün olarak geçersiz kılacak bir öneriyle tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Bu öneriye göre, yapılacak bir başvuruda mahkemenin yargı yetkisinin temeli, taraflar arasında uyuşmazlık öncesi yapılan genel veya özel bir antlaşma hükmüne dayandırılmak zorundaydı.¹⁰⁴⁵ Ancak bu öneri, USAD üyelerinin bir kısmının itirazları ile karşılaşmıştır. Hâkim Schucking, bu önerinin USAD Statüsü'nün 40. maddesi ile uyumlu olup olmadığı endişesini dile getirmiştir.¹⁰⁴⁶ Hâkim Anzilotti ise, önerinin mahkemenin içtihadı ile çeliştiğini belirtmiştir; zira içtihat, taraflar arasında herhangi bir resmi girişim olmaksızın varılan sözlü bir anlaşma ile yargı yetkisinin tesis edilebileceğini kabul etmekteydi.¹⁰⁴⁷ Hâkim Schucking, mahkemenin uygulamasına *forum prorogatum* kurumunu getiren *Minority Schools* davasına atıfta bulunarak, bu kurumun “adalet

¹⁰⁴³ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, Dissenting Opinion by M. Nyholm, 59, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/48_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_minoritaires_Opinion_Nyholm.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

¹⁰⁴⁴ 1928 PCIJ, Series A, No. 15, *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, Dissenting Opinion by M. Negulesco, 69, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/49_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_minoritaires_Opinion_Negulesco.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

¹⁰⁴⁵ PCIJ, Elaboration of the Rules of Court of March 11th, 1936, Series D, third Addendum to No. 2 (1936), 65, 69, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_D/D_02_3e_addendum.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

¹⁰⁴⁶ PCIJ, Elaboration of the Rules of Court of March 11th, 1936, Series D, third Addendum to No. 2 (1936), 66.

¹⁰⁴⁷ PCIJ, Elaboration of the Rules of Court of March 11th, 1936, Series D, third Addendum to No. 2 (1936), 67-68.

yönetiminin iyi işleyişi açısından önemli” olduğunu ve önerilen değişikliğin böyle faydalı bir kurumun ortadan kaldırılması sonucunu doğuracağını belirtmiştir.¹⁰⁴⁸ Bu görüş, Hâkim van Eysinga, Guerrero, Adatci ve Rolin-Jacquemyns tarafından da desteklenmiş, Hâkim Negulesco, Urrutia, Rostworowski ve Wang ise *forum prorogatum* fikrine karşı çıktıklarını beyan etmişlerdir.¹⁰⁴⁹

Hâkim Fromageot daha sonra farklı görüşleri uzlaştırma amacıyla önerisini şu şekilde değiştirerek yumuşatmıştır: “Mahkeme önüne bir başvuru yoluyla bir dava getirildiğinde, başvuru dilekçesi başvuruyu yapan tarafı, aleyhine dava açılan tarafı ve uyuşmazlığın konusunu belirtmelidir; ayrıca mümkün olduğu ölçüde, [yargı yetkisinin dayandığı] anlaşma hükmünü de içermelidir.”¹⁰⁵⁰ Önerinin lafzından kolaylıkla anlaşıldığı üzere bu ifade, mahkemenin yargı yetkisinin dava dilekçesinde belirtilmesini ihtiyari hale getirerek, *forum prorogatum* uygulamasına içtihadı ek olarak hukuki bir zemin kazandırmaktadır.¹⁰⁵¹ Bu nedenledir ki öneri, mahkeme üyeleri tarafından oybirliğiyle kabul edilmiş¹⁰⁵² ve USAD İç Tüzüğü’nün 35/2. maddesi haline gelmiştir.¹⁰⁵³ Rosenne’nin de tespit ettiği üzere, bu madde sayesinde artık bir devletin başka bir devlete karşı USAD nezdinde dava açma niyetiyle bir başvuru yapabilmesi için bir yargı yetkisi temelini belirtmesinin zorunlu olmaması hukuki bir zemin kazanmıştır.¹⁰⁵⁴ USAD İç Tüzüğü’nün 35/2. maddesi hükmü, UAD İç Tüzüğü’nün 38/2. maddesinde küçük değişikliklerle varlığını sürdürmüştür.¹⁰⁵⁵

¹⁰⁴⁸ PCIJ, Elaboration of the Rules of Court of March 11th, 1936, Series D, third Addendum to No. 2 (1936), 69.

¹⁰⁴⁹ Kolb, *The International Court of Justice*, s. 552; Rosenne, *The Law and Practice of the International Court*, s. 680.

¹⁰⁵⁰ PCIJ, Elaboration of the Rules of Court of March 11th, 1936, Series D, third Addendum to No. 2 (1936), 160 (*vurgu eklenmiştir*).

¹⁰⁵¹ Burmester, “The basis of the Court’s jurisdiction and the Scope and Usefulness of Forum Prorogatum,” s. 95; Yee, “Forum Prorogatum in the International Court,” ss. 167-168.

¹⁰⁵² PCIJ, Elaboration of the Rules of Court of March 11th, 1936, Series D, third Addendum to No. 2 (1936), 160.

¹⁰⁵³ PCIJ, Elaboration of the Rules of Court of March 11th, 1936, Series D, third Addendum to No. 2 (1936), 921.

¹⁰⁵⁴ Rosenne, *The Law and Practice of the International Court*, s. 682.

¹⁰⁵⁵ International Court of Justice, Rules of Court, art. 38/2, (“Dava başvurusu, Divan’ın yargı yetkisinin dayandırıldığı hukuki gerekçeleri mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde belirtmelidir; ayrıca talebin niteliğini kesin bir şekilde tanımlamalı ve talebin dayandığı olgular ile gerekçelere ilişkin özlü bir açıklama içermelidir”).

Burada değerlendirilmesi gereken bir konu da UAD İç Tüzüğü'nde 1978 yılında yapılan 38/5. maddesi düzenlemesinin UAD'nin *forum prorogatum* uygulamasını nasıl etkilediğidir. Yukarıda aktarıldığı üzere UAD içtihadına göre, *forum prorogatum* yolunu kullanarak yapılan tek taraflı bir başvuru üzerine, UAD Statüsü'nün 40. maddesi¹⁰⁵⁶ uyarınca yargılama başlayacaktır. UAD İç Tüzüğü'nün 42. maddesi gereğince de Yazman, UAD nezdinde yapılan herhangi bir başvuru veya özel bir anlaşmanın bildiriminin birer kopyasını, BM Genel Sekreteri, BM üyeleri ve Divan önüne çıkmaya yetkili diğer devletlere iletacaktır.¹⁰⁵⁷ Diğer taraftan 1978 yılında yapılan İç Tüzük değişikliği ile bu durum değişmiş ve UAD'ye kötü niyetli erişimin önüne geçilmek istenmiştir. Buna göre, UAD İç Tüzüğü'nün 38/5. maddesine “başvuruda bulunan devlet, Divan'ın yargı yetkisini, aleyhinde başvuru yapılan devlet tarafından henüz verilmemiş veya açıkça ifade edilmemiş bir rızaya dayandırmayı teklif ettiğinde, söz konusu başvuru o devlete iletilecektir. Ancak, aleyhinde başvuru yapılan devlet, Divan'ın yargı yetkisine bu davanın amaçları bakımından rıza gösterene kadar başvuru Genel Listeye kaydedilmeyecek ve yargılamayla ilgili herhangi bir işlem yapılmayacaktır” hükmü eklenmiştir.

Söz konusu madde hükmüyle ilgili olarak iki husus önemle vurgulanmalıdır. Birincisi madde hükmünde yer verilen “Divan'ın yargı yetkisine *bu davanın amaçları bakımından rıza*” ifadesinde, Divan'ın uyuşmazlığın esasına ilişkin yetkisinin kastedildiğine şüphe yoktur. İkincisi, UAD İç Tüzüğü'nün neredeyse tüm maddelerinde “dava” ifadesinin kullanılmasına karşın, *forum prorogatum* yoluna terime doğrudan atıf yapmadan yer veren 38. maddenin tüm fıkralarında “dava” ifadesinin yerine “başvuru” ifadesinin tercih edilmekte oluşudur. Kanaatimizce bu bilinçli tercih ile *forum prorogatum* yoluyla yapılan bir başvurunun, UAD Statüsü'nün 40. maddesi ve İç Tüzüğü'nün 42. maddesi dâhilinde yapılan bir başvuruyla aynı etkiye sahip olmasının önüne geçmek ve böyle bir başvuru ile başlatılan süreci, aleyhine başvuru yapılan devlet rıza verene kadar, bir “dava” olarak nitelememek amaçlanmıştır. Gerçekten de Yee'nin UAD Başkanı Bedjaoui'den aktardığına göre, bu hüküm “esas olarak

¹⁰⁵⁶ “1. Davaların Divan önüne getirilmesi, duruma göre, ya varılan özel anlaşmanın bildirilmesi ile ya da Yazman'a yapılacak yazılı bir başvuru ile olur. Her iki durumda da uyuşmazlığın konusu ile taraflar gösterilmiş olmalıdır. 2. Yazman başvuruyu hemen bütün ilgililere iletir. 3. Yazman, Genel Sekreter aracılığıyla durumu Birleşmiş Milletler üyelerine ve Divan önünde dava açabileceği kabul edilen öteki devletlere de bildirir”

¹⁰⁵⁷ International Court of Justice, Rules of Court, art. 42.

‘davanın’ herhangi bir haksız siyasi istismarını engellemeyi ve zamanından önce kamuoyuna duyurulmasını önlemeyi amaçlamaktadır.”¹⁰⁵⁸

Diğer taraftan söz konusu düzenleme ile amacın ne kadar hâsıl olduğu tartışmalıdır. Zira 38/5. maddeye dayanarak tek taraflı bir başvuru yapan devletin, bu başvurusunu ve ayrıntılarını bizzat kendisinin kamuoyuna duyurmasını engelleyecek bir yöntem bulunmamaktadır. Başvuruyu yapan tarafın uluslararası alanda etkili devlet olduğu durumda, bu önlem iyiden iyiye etkisizleşecektir. Dahası böyle bir basın bildirisi bizzat UAD tarafından yapılmaktadır. Rosenne’nin tespit ettiği üzere, yargı yetkisine ilişkin açık bir dayanağın mevcut olmadığı başvurularda, Divan 38/5. madde uyarınca, ayrıntıları açıklamaksızın yalnızca başvurunun yapılmış olduğunu belirten bir basın bildirisi yayımlamak dışında yargılamaya ilişkin herhangi bir işlem yapmayacaktır.¹⁰⁵⁹

Yalnızca bir ihtilafı uluslararası alanda duyurmak amacıyla bir başvuru yapılarak *forum prorogatum* ilkesinin siyasi amaçlarla uygunsuz şekilde kullanılmasının ardından, UAD İç Tüzüğü’nün 38/5. maddesi 1978 yılında kabul edilmiştir.¹⁰⁶⁰ Ancak kanaatimizce bu kabul, Hâkim Fromageot’un USAD’nin oluşturduğu *forum prorogatum* içtihadını bir bütün olarak geçersiz kılacak önerisinin *de facto* hayata geçirilmesini sağlamış gibi görünmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere, bu öneri yapılacak bir başvuruda mahkemenin yargı yetkisinin temelini taraflar arasında uyuşmazlık öncesi yapılan bir anlaşma hükmüne dayandırılmasını zorunlu kılmaktaydı. Bu öneri diğer üyeler tarafından ağır eleştirilerle karşılaşınca, Hâkim Fromageot önerinin dilini yumuşatmış ve başvurunun “mümkün olduğu ölçüde” yargı yetkisinin dayandırıldığı anlaşma hükmünü içermesi şeklinde değiştirilmiştir. 38/5. maddenin yürürlüğe girmesinden önceki dönemde, *forum prorogatum* ilkesine dayanarak yapılan başvurular UAD tarafından Statüsü’nde öngörülen şekillerde yapılan diğer başvurularla aynı şekilde ele alınmaktaydı. Başvuruyu alan Yazman, tüm taraflara yapılması gereken olağan bildirimleri yapar ve “dava” UAD’nin Genel Listesine kaydedilirdi. Söz konusu dava, yalnızca davalı devletin Divan’ın yargı yetkisini açıkça reddetmesi durumunda Genel Listedenden çıkarılabilirdi. 38/5. madde hükmü ise, her iki mahkemenin de içtihatlarıyla uzun süredir inşa etmekte olduğu *forum prorogatum* uygulamasının kapsamını sınırlandırmaktadır. Zira yargı

¹⁰⁵⁸ Yee, “Forum Prorogatum in the International Court,” s. 184.

¹⁰⁵⁹ Rosenne, *The Law and Practice of the International Court*, s. 548.

¹⁰⁶⁰ Katarzyna Barbara Szczudlik, “Forum Prorogatum in the Corfu Channel Case and in Subsequent ICJ Jurisprudence,” *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis*, Cilt: 4, Sayı: 2 (2015), s. 64.

yetkisi hükmüne açıkça dayanmayan bir başvuru, aleyhinde başvuruda bulunulan devlete iletildikten sonra, eğer bu devlet yargılamada yer almak istemiyorsa, yapması gereken tek şey hiçbir şey yapmamaktır. Gerçekten de UAD Statüsü'nün 53. maddesine göre, taraflardan birinin Divan önüne çıkmaması durumunda, diğer tarafın Divan'dan kendi iddiaları doğrultusunda karar vermesini isteyebilmesi, Divan'ın 36. ve 37. maddeleri uyarınca yetkili olmasına bağlanmıştır. Bu bakımdan, uluslararası toplumdaki algılanışına kıyasla mahkemeden çıkacak aleyhe bir karardan kaçınmak isteyen bir devlet açısından *forum prorogatum* usulünün işletilmesi oldukça zor görünmektedir.¹⁰⁶¹

Bu bağlamda 38/5. maddenin, *forum prorogatum* müessesesine içtihadı ek olarak hukuki zemin kazandırmak dışında, inovatif yönü sorgulanmalıdır. Gerçekten de 1978 yılında hayata geçirilen düzenleme ile uyuşmazlığı Divan önüne taşımak isteyen tarafın, davetinin karşı tarafça kabul edilip edilmeyeceğini bilmeden davanın hazırlanması yükünün altına girmesi ihtimali önemli ölçüde azalmaktadır. Bu nedenle *forum prorogatum* müessesesinin USAD ve UAD içtihatlarıyla inşa edilen halinin, 1978 revizyonu sonrası aynı kaldığını söylemek mümkün değildir. *Forum prorogatum* ilkesinin ilk haliyle devletler arasında gayri resmi bir davet ve kabul olarak var olduğu fikri, UAD tarafından reddedilmiş gibi görünmektedir. Yargı yetkisinin kabulüne ilişkin mevcut uygulamasıyla UAD, Ayoub'un ortaya koyduğu haliyle, "*forum prorogatum* müessesesinin 'ağır tehlikelerine' ilişkin korkulara boyun eğmiş bir Divan tablosunu yansıtmaktadır."¹⁰⁶²

Eleştirilmesi gereken bir konu da UAD İç Tüzüğü'nün 38/5. maddesinin müphem lafzıdır. Mezkûr maddeye göre, aleyhinde başvuru yapılan devlet Divan'ın yargı yetkisine somut uyuşmazlık bakımından "rıza göstermedikçe" yargılamayla ilgili herhangi bir işlem yapılmayacaktır. Bu bakımdan UAD'nin tarafların rızasına büyük bir önem verdiği ve 38/5. maddenin varlık nedeninin bu rıza olduğu şüphesizdir. Hâl böyle olunca, maddeden en azından söz konusu rızanın hangi şekil veya şekillerde verilebileceğinin anlaşılması makul bir beklentidir. Ancak "rıza göstermedikçe" ifadesinden yola çıkarak zımnî rızanın da kabul edilip edilmeyeceği sorusu cevaplanamamaktadır. UAD, örneğin, bu ifadeyi "aleyhinde başvuru yapılan devlet, Divan'ın yargı yetkisine bu davanın amaçları bakımından açık veya örtülü rıza gösterene kadar" şeklinde

¹⁰⁶¹ Rauf Versan, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 24, Sayı: 2 (2004), s. 772.

¹⁰⁶² Ayoub, "The Death Knell of Forum Prorogatum," s. 29.
YÜHFD Cilt: XXII Sayı:2 (2025)

formüle edebilirdi. O hâlde USAD'nin *Minority Schools* davasında Polonya'nın tutumunda sergilediği yaklaşıma¹⁰⁶³ paralel olarak denilebilir ki UAD'nin gerçekten zımni rızanın açık rıza ile eşdeğer tutulması yönünde bir iradesi olsaydı, bunu madde hükmüne dâhil etme imkânı varken dâhil edecekti.

Ayrıca *forum prorogatum* uygulamasının bu haliyle bile devletler tarafından genel olarak benimsendiğini söylemek bir hayli zordur. Zira 1951 tarihli *Haya de la Torre* davasından, 2003 yılında *Certain Criminal Proceedings in France* davasının Genel Listeye alınmasına kadar geçen sürede Divan, yargı yetkisini tesis etmek için bu ilkeye herhangi bir kararında başvurmamıştır.¹⁰⁶⁴ Dahası, UAD'nin göreve başladığı 1946'dan 2022 yılına kadar *forum prorogatum* ilkesine dayalı olarak 23 başvuru yapılmış ve 38/5. maddenin 1978 yılındaki kabulünden sonra, yalnızca iki davada¹⁰⁶⁵ davalı taraf Divan'ın yargı yetkisini kabul etmiştir. *Forum prorogatum* usulünün mevcut durumu ve olumlu örneklerinin sayısının azlığı göz önüne alındığında, bu müesseseyi UAD'nin selefinin günümüzden neredeyse bir asır önce oluşturduğu içtihatlar üzerinden analiz etmenin tipik bir anakronizm örneği teşkil etme tehlikesi de bulunmaktadır.

SONUÇ

Tamamlayıcı bir yargı yetkisi olarak *forum prorogatum*, devletlerin uluslararası hukuk kapsamında başka bir yargı yetkisi dayanağı bulamadıkları durumlarda, tek taraflı başvurularıyla yargısal süreç başlatmayı umdukları bir usuldür. USAD ve UAD içtihatlarında, yargı yetkisine yönelik *ex post* rızanın açık veya örtülü olarak verilebileceği kabul edilmiştir. *Forum prorogatum* müessesesinin uluslararası hukuktaki tarihsel gelişimi takip edildiğinde, USAD üyeleri arasındaki tartışmalar ve uygulamalar sonucunda ortaya çıktığı, sonrasında UAD tarafından

¹⁰⁶³ Söz konusu davada USAD, Polonya'nın eğer gerçekten mahkemenin yargı yetkisine itiraz etmek gibi bir iradesi olsaydı karşı davasında mahkemenin yetkisizliği meselesini gündeme getirebileceğini vurgulamıştır. Bkz. 1928 PCIJ, Series A, No. 15, 26.

¹⁰⁶⁴ Yee, "Forum Prorogatum Returns to the International Court of Justice," s. 707.

¹⁰⁶⁵ International Court of Justice, Yearbook 2021-2022, s. 127, <https://digitallibrary.un.org/record/4060785?v=pdf> (Erişim Tarihi: 28.11.2024). Bunlar *Certain Criminal Proceedings in France* (Kongo Cumhuriyeti v. Fransa) ve *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters* (Cibuti v. Fransa) davalarıdır. Her iki davada da yargı yetkisini kabul eden taraf Fransa olmuştur.

geliştirildiği ve 1978 sonrasında UAD İç Tüzüğü'nde güncel halini aldığı anlaşılmaktadır.

Forum prorogatum ilkesi USAD tarafından ilk kez, tartışmaya açık bir şekilde de olsa, 1924 yılında *Mavrommatis Palestine Concessions* davasında uygulanmıştır. Bu uygulamayla USAD, dava açıldığında davalının yargı yetkisine açık rızasının bulunmaması eksikliğinin, daha sonra yürürlüğe giren özel bir yargı yetkisi antlaşması veya taraf rızasıyla giderileceğini tespit etmiştir. 1925 yılına gelindiğinde ise, ilkenin daha somut bir uygulaması *Mavrommatis Jerusalem Concessions* davasında görülmüştür. Buna göre USAD, yargı yetkisini yargılama süreci başladıktan sonra davalı tarafın yargı yetkisini açıkça kabul eden bir karşı davasına dayandırmıştır. Yine USAD, 1928 tarihli *Factory at Chorzów (Merits)* kararında, davalı devletin açtığı karşı davadaki dava yetkisini diğer tarafın müteakip açık kabulüne dayandırmıştır.

Davanın açılmasını müteakip sunulan açık kabul beyanı ile ilk başta olmayan yargı yetkisinin sonradan tesis edildiği *forum prorogatum* türü, UAD uygulamasında hem geliştirilmiş hem de ilginç bir hâl almıştır. UAD'nin *Corfu Channel (Preliminary Objections)* kararında, rızanın şekline ilişkin geniş bir yorum benimsenmiştir. Zira bu kararda, davalı devletin rızası diplomatik bir yazışmaya dayandırılmıştır. Aynı yazışmada rızanın gerçekten gösterilip gösterilmediği tartışmalı olsa da Divan zımni rıza üzerindeki örtüyü kaldırmak için bir hayli çabalamıştır. Yine aynı kararda tarafların yargılamaya yönelik rızası bir kez verildiğinde, bu rızanın tek taraflı olarak geri çekilemeyeceğinin vurgulanması da önemlidir. Son olarak, UAD İç Tüzüğü'ne 1978 yılında eklenen 38/5. madde kapsamında aleyhine dava açılan tarafın açık rızasına dayalı tesis edilen yargı yetkisi, ilk ve şu ana kadar tek örnek olarak, 2008 tarihli *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters* davasında uygulanmıştır.

Hem USAD'nin hem de UAD'nin içtihatlarında davanın açılmasından sonra verilecek rızanın mutlaka açık bir beyanla olması gerekmediği, zımni rızanın da kabul edilebileceği ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda USAD, 1925 tarihli *Interpretation of Judgment* davasında davalı devletin davacının talebine ilişkin beyanlarını herhangi bir yetki itirazı içermeden sunmasını taraflar arasında varılan örtülü bir mutabakat olarak değerlendirmiştir. Yine aynı yıl karara bağlanan *Minority Schools* davasında ise, davacının iddialarının bir kısmı yargı yetkisi tesis eden *ex ante* sözleşmedeki hükmün kapsamı dışında kalsa da davalının ilk itirazında ve karşı davasında yetki itirazını gündeme getirmemesi zımni rıza olarak kabul edilmiştir. 1939 yılında karara bağlanan *Société Commerciale de Belgique* davasında ise

USAD, davalının önce uyuşmazlığın esasına ilişkin iddialar sunarak mahkemeden davanın reddine karar vermesini, ancak bu mümkün olmayacaksa yetkisizlik kararı talep etmesini yine zımni rıza olarak değerlendirmiştir. UAD ise *Haya de la Torre* davasında selefinin içtihadını sürdürmüş ve davalının açık rıza beyanı olmasa bile, esasına ilişkin savunma yaparken herhangi bir itirazda bulunmaması gerekçesiyle yargı yetkisi tesis etmiştir. Diğer taraftan UAD, 1952 tarihli *Ambatielos* ve *Anglo-Iranian Oil Co.* davaları ile 1978 tarihli *Aegean Sea Continental Shelf* davasında hem yalnızca yetki itirazında bulunulmasını hem de esasa ilişkin savunmanın yalnızca yetki itirazının reddedilmesi durumunda dikkate alınması yönündeki beyanları yetki itirazının kabulü için yeterli görerek bağlamsal bir yaklaşım benimsemiştir.

Forum prorogatum usulünün özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan kullanımı, birçok sorunu da beraberinde gelmiştir. Bu sorunların bir şekilde hâlâ devam ediyor oluşu, *forum prorogatum* usulünün geniş çaplı uygulanmasını engellemektedir. Bu anlamda UAD, bir taraftan Hâkim Schucking'in "adalet yönetiminin iyi işleyişi açısından önemli" gördüğü *forum prorogatum* yaklaşımı ile aşırıya kaçan yargısal aktivizmin uzun vadede neden olabileceği devletlerin Divan önüne çıkmaktan kaçınması senaryosu arasında sıkışıp kalmışa benzemektedir. Muhtemelen bu sıkışmışlığın farkına vararak devletlerin bu tür endişelerini gidermek amacıyla içtihatları ve kural koyma süreçleriyle önlemler almış gibi görünmektedir. Ancak bu çabaların gerçekten işe yarayıp yaramadığını ölçmek için uluslararası hukukçuların – muhtemelen uzunca – bir süre daha beklemesi gerekecektir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere, *forum prorogatum* usulüne dayalı başvuru sayısında ciddi bir azalma olduğu gibi, 1978 sonrasında yapılan davetleri kabul eden devlet sayısı da yok denecek kadar azdır. Bu durum Ayoub'u, "[*forum prorogatum müessesesi*], uluslararası hukuk ilkelerinin arka raflarına geri atılmış gibi görünmektedir; zira bu müessese artık ebedi bir uykuya dalmış gibi durmakta ve yalnızca son bir ölüm çanının çalınmasını beklemektedir" sonucuna varacak kadar kötümser düşünmeye sevk etmiştir.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶⁶ Ayoub, "The Death Knell of Forum Prorogatum," s. 30.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR VE KİTAP BÖLÜMLERİ

BURMESTER, Henry (2012), “The basis of the Court’s jurisdiction and the Scope and Usefulness of Forum Prorogatum,” içinde *The ICJ and the Evolution of International Law: The Enduring Impact of the Corfu Channel Case*, Editörler, Karine Bannelier, Théodore Christakis, Sarah Heathcote (London: Routledge), ss. 87-97.

KELSEN, Hans (1951), *The Law of the United Nations* (London: Stevens & Sons Limited).

KOLB, Robert (2013), *The International Court of Justice* (Oxford/Portland, Oregon: Hart Publishing).

LAUTERPACHT, Hersch (1982), *The Development of International Law by the International Court* (Cambridge: Cambridge University Press).

OCAKHAN, Özgür (2021), *Uluslararası Yatırım Hukukunda Meşru Beklentiler* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık).

OELLERS-FRAHM, Karin (2006), “Article 96 of the UN Charter,” içinde *The Statute of the International Court of Justice, A Commentary*, Editör, Andreas Zimmermann vd. (Oxford: Oxford University Press).

PAZARCI, Hüseyin (2017), *Uluslararası Hukuk*, 16. Baskı (Ankara: Turhan).

ROMANO, Cesare PR, ALTER, Karen J, SHANY, Yuval (2014), “Bodies, The Issues, and Players,” içinde *The Oxford Handbook of International Adjudication*, Editör, Cesare PR Romano vd. (Oxford: Oxford University Press), ss. 3-26.

SHIHATA, Ibrahim F. I. (1965), *The Power of the International Court to Determine Its Own Jurisdiction* (The Hague: Martinus Nijhoff), s. 129.

SUR, Melda (2008), *Uluslararası Hukukun Esasları*, 3. Baskı (İstanbul: Beta).

XUE, Hanqin (2017), *Jurisdiction of the International Court of Justice* (Leiden/Boston: Brill).

MAKALELER

“At Global Affairs Canada in 2021,” *Canadian Yearbook of International Law*, Cilt: 59 (2021), ss. 494-516.

“The United Nations, 31st Session,” *Harvard International Law Journal*, Cilt: 18, Sayı: 3 (1977), ss. 649-676.

ACER, Yücel (2003), "Uluslararası Adalet Divanı'nın Zorunlu Yargı Yetkisini Tanımda Çekinceler ve Geçerlilikleri," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 1, ss. 11-27.

AESCHLEMAN, Nicole L. (2005), "The Vienna Convention on Consular Relations: Quo Vadis, America," *Santa Clara Law Review*, Cilt: 45, Sayı: 4, ss. 937-980.

Anand, R. P. (1965), "Execution of International Judicial Awards: Experience Since 1945," *University of Pittsburgh Law Review*, Cilt: 26, Sayı: 4, ss. 671-704.

AYOUB, Leoni (2020), "The Death Knell of Forum Prorogatum or: How the ICJ Missed Its Opportunity to Generate Its Own Jurisdiction," *Hague Yearbook of International Law*, Cilt: 33, ss. 1-30.

BANCROFT, Harding F. ve STEIN, Eric (1949), "The Corfu Channel Case," *Stanford Law Review*, Cilt: 1, Sayı: 4, ss. 646-657.

BEKTAŞ, M. H. Mustafa ve ALAN, Talip (2020), "ABD Büyükelçiliği'nin Taşınması Davası'nın Muhtemel Sonuçları," *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 148, ss. 353-379.

BROCHARD, Edwin M. (1925), "Mavrommatis Concessions Cases," *American Journal of International Law*, Cilt: 19, Sayı: 4, ss. 728-738.

DEL CASTILLO, Lilian (2017), "The Whaling in the Antarctic Case, Applying the International Convention for the Regulation of Whaling as a Self-Contained Regime," *China Oceans Law Review*, Cilt: 2017, Sayı: 2, ss. 75-108.

DELLAPENNA, Joseph W. (2023), "The Dispute over the Status and Use of the Silala River (Chile v. Bolivia): The International Court of Justice Again Declines to Apply International Water Law," *Wyoming Law Review*, Cilt: 23, Sayı: 2, ss. 73-102.

ERKİNER, Hakkı Hakan ve BÜYÜK, Mehmet Emin (2021), "Türk-Yunan İlişkileri Kapsamında Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığının Çözüm Yeri Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Olabilir mi?," *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 2, ss. 1013-1038.

GEORGE, Mary (2021), "Jurisdiction of the International Court of Justice," *Asian Journal of International Law*, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 214-218.

GİŞİ, Selçuk (2016), "Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın Chorzów Fabrikası Kararı ve Uluslararası Sorumluluk," *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 3, ss. 15-43.

GÖZLER, Kemal (2007), Res Iudicata'nın Türkçesi Üzerine, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, ss. 45-61.

GUBBINS, Eoin (2006), “Precedent in the WTO: Advantages of De Jure Stare Decesis,” *Trinity College Law Review*, Cilt: 9, ss. 70-90.

GÜLGEÇ, Yahya Berkol (2015), “Uluslararası Adalet Divanı’nın Yargı Yetkisi ve Yargı Yetkisini Genişletme Çabalarının Eleştirisi,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 117, ss. 379-418.

GÜNDÜZ, Aslan (1983), “Ege Denizi Kıta Sahanelığı Davası ve Bazı Düşünceler,” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 11-23.

GÜNDÜZ, Fatma Ebru ve GÜNDÜZ, Hakan (2012), “Uluslararası Adalet Divanı’nın ‘Anglo-Iranien Oil Co.-1952’ Kararının İncelenmesi,” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17-18, ss. 163-178.

JENNINGS, R. Y. (1996), “The Judiciary, International and National, and the Development of International Law,” *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 45, Sayı: 1, ss. 1-12.

KELSEN, Hans (1945), “The Old and the New League: The Covenant and the Dumbarton Oaks Proposals,” *American Journal of International Law*, Cilt: 39, Sayı: 1, ss. 45-83.

LIPSTEIN, Kurt (1957, “Ambatielos Case, The. Last Phase,” *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 643-656.

MOLLEL, Andrew L. (2007), “Judicial Settlement of Armed Conflicts in International Law: Reflecting the 2005 International Court of Justice Decision in the Democratic Republic of Congo,” *Nordic Journal of International Law*, Cilt: 76, Sayı: 4, ss. 407-434.

MOLLENGARDEN, Zachary ve ZAMIR, Noam (2021), “The Monetary Gold Principle: Back to Basics,” *American Journal of International Law*, Cilt: 115, Sayı: 1, ss. 41-77.

PALCHETTI, Paolo (2008), “Activity of the International Court of Justice in 2008,” *Italian Yearbook of International Law*, Cilt: 18, Sayı: 1, ss. 201-217.

PICKERT, Perry L. (1976), “Draft Articles for the Expansion of Authoritative Interpretation of United States Treaties,” *Brooklyn Journal of International Law*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 205-227.

PORTUAL, Vinicius (2007), “Understanding the International Court of Justice: Part I: The History of the Court,” *ILSA Quarterly*, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 50-51.

POULIOT, Vincent (2008), “Forum Prorogatum before the International Court of Justice: The Djibouti v. France Case,” *Hague Justice Journal*, Cilt: 3, Sayı: 3, ss. 201-213.

REICHEL, Marla C. (1998), "Martime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain," *Denver Journal of International Law and Policy*, Cilt: 26, Sayı: 4, ss. 725-744.

REISMAN, W. Michael (1987), "The Other Shoe Falls: The Future of Article 36(1): Jurisdiction in the Light of Nicaragua," *American Journal of International Law*, Cilt: 81, Sayı: 1, ss. 166-173.

SALIBA, Aziz Tuffi ve BARBOSA, Lutiana Valadares Fernandes (2023), "Djibouti v. France Reflections on the Jurisprudential Contributions on the Judgment," *Revista da Faculdade de Direito da Universidade Federal de Minas Gerais*, Cilt: 82, ss. 57-74.

SCOTT, Gary L. ve CARR, Craig L. (1987), "The ICJ and Compulsory Jurisdiction: The Case for Closing the Clause," *The American Journal of International Law*, Cilt: 81, Sayı: 1, ss. 57-76.

STRAUSS, Andrew (2011), "Cutting the Gordian Knot: How and Why the United Nations Should Vest the International Court of Justice with Referral Jurisdiction," *Cornell International Law Journal*, Cilt: 44, Sayı: 3, ss. 603-658.

SZCZUDLIK, Katarzyna Barbara (2015), "Forum Prorogatum in the Corfu Channel Case and in Subsequent ICJ Jurisprudence," *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis*, Cilt: 4, Sayı: 2 (2015), ss. 57-70.

TASSINIS, Orfeas Chasapis (2013), "Preliminary Issues Posed by the Doctrine of Forum Prorogatum and the Case of Djibouti v. France," *International Community Law Review*, Cilt: 15, Sayı: 4, ss. 483-504.

VERNANA, Anthony (1964), "Judicial Means for the Peaceful Settlement of Disputes between Nations: Possibilities and Limitations," *Kentucky Law Journal*, Cilt: 53, Sayı: 1, s. 98-114.

VERSAN, Rauf (2004), *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 24, Sayı: 2 (2004), ss. 767-772.

VYLEGZHANIN, Alexander N. ve ZINCHENKO, Olga I. (2023), "Cases Relating to the Law of the Sea: Issues of Jurisdiction of the International Court of Justice," *Vestnik of Saint Petersburg University Law*, Cilt: 2023, Sayı: 3, ss. 686-702.

WALDOCK, C. H. M. (1948), "Forum Prorogatum or Acceptance of a Unilateral Summons to Appear before the International Court," *International Law Quarterly*, Cilt: 2, Sayı: 3, ss. 377-391.

WILCOX, Francis O. (1946), "The United States Accepts Compulsory Jurisdiction," *American Journal of International Law*, Cilt: 40, Sayı: 4, s. 699-719.

YEE, Sienho (1999), “Forum Prorogatum in the International Court,” *German Yearbook of International Law*, Cilt: 42, ss. 147-191.

YEE, Sienho (2001), “Forum Prorogatum and the Advisory Proceedings of the International Court,” *The American Journal of International Law*, Cilt: 95, Sayı: 2, ss. 381-385.

YEE, Sienho (2003), “Forum Prorogatum Returns to the International Court of Justice,” *Leiden Journal of International Law*, Cilt: 16, Sayı: 4, ss. 701-714.

ZHUANG, Yuan (2022), “On the Effectiveness of ICJ’s Advisory Opinions in the Settlement of International Disputes: From the Perspective of the Mauritius/Maldives Case,” *China Oceans Law Review*, Cilt: 2022, Sayı: 4, ss. 155-178.

ULUSLARARASI SÜREKLİ ADALET DİVANI KARARLARI, AYRI/MUHALİF GÖRÜŞLERİ, DOKÜMANLARI

1924 PCIJ, Series A, No. 2, *Mavrommatis Palestine Concessions*, Judgment of 30 August 1924 (Objection to the Jurisdiction of the Court), https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_02/06_Mavrommatis_en_Palestine_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

1925 PCIJ, Series A, No. 4, *Interpretation of Judgment*, Judgment of 26 March 1925 (Chamber of Summary Procedure), https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_04/14_Interpretation_Arret_No_3.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

1925 PCIJ, Series A, No. 5, *Mavrommatis Jerusalem Concessions*, Judgment of 26 March 1925, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_05/15_Mavrommatis_a_Jerusalem_Arret_19250326.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

1928 PCIJ, Series A, No. 15, *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, Judgment of 26 April 1928, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/46_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_minoritaires_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

1928 PCIJ, Series A, No. 15, *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, Dissenting Opinion by M. Huber, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/46_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_minoritaires_Arret.pdf

stice/serie_A/A_15/47_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_min
oritaires_Opinion_Huber.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

1928 PCIJ, Series A, No. 15, *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, Dissenting Opinion by M. Nyholm, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/48_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_minoritaires_Opinion_Nyholm.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

1928 PCIJ, Series A, No. 15, *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, Dissenting Opinion by M. Negulesco, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/49_Droits_de_minorites_en_Haute_Silesie_Ecoles_minoritaires_Opinion_Negulesco.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

1928 PCIJ, Series A, No. 17, *Factory at Chorzów* (Merits), Judgment of 13 September 1928, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2024).

1939 PCIJ, Series A/B, No. 78, *Société Commerciale de Belgique*, Judgment of 15 June 1939, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_AB/AB_78/01_Societe_commerciale_de_Belgique_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2024).

League of Nations, Statute of the Permanent Court of International Justice, 16 December 1920, <https://www.refworld.org/legal/constinstr/lon/1920/en/57478> (Erişim Tarihi: 06.11.2024).

PCIJ, Elaboration of the Rules of Court of March 11th, 1936, Series D, third Addendum to No. 2 (1936), 65, 69, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_D/D_02_3e_addendum.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

ULUSLARARASI ADALET DİVANI KARARLARI, AYRI/MUHALİF GÖRÜŞLERİ, DOKÜMANLARI

Aegean Sea Continental Shelf, Interim Protection, Order of 11 September 1976, I.C.J. Reports 1976.

Aegean Sea Continental Shelf, Judgment of December 19, 1978, I.C.J. Reports 1978.

Ambatielos Case (Jurisdiction), Judgment of July 1, 1952, I.C.J. Reports 1952.

Anglo-Iranian Oil Co. Case (Jurisdiction), Judgment of July 22, 1952, I.C.J. Reports 1952.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Order of September 13, 1993, Further Requests for the Indication of Provisional Measures, Separate Opinion of Judge ad hoc Lauterpacht, I.C.J. Reports 1993.

Case of the Monetary Gold Removed from Rome in 1943, Judgment of June 15, 1954, I.C.J. Reports 1954.

Certain Criminal Proceedings in France (Republic of the Congo v. France), Provisional Measure, Order of 17 June 2003, I.C.J. Reports 2003.

Certain Criminal Proceedings in France (Republic of the Congo v. France), Order of 16 November 2010, I.C.J. Reports 2010.

Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment of 13 February 2019, I.C.J. Reports 2019.

Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters (Djibouti v. France), Judgment of 4 June 2008, I.C.J. Reports 2008.

Corfu Channel Case, Judgment on Preliminary Objection (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania), Judgment of 25 March 1948, I.C.J. Reports 1948.

Declaration recognizing as compulsory the jurisdiction of the Court, in conformity with Article 36, paragraph 2, of the Statute of the International Court of Justice. London, 13 February 1946, 1 UNTS 3, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201/v1.pdf> (Erişim Tarihi: 20.2024).

Declaration recognizing as compulsory the jurisdiction of the Court, in conformity with Article 36, paragraph 2, of the Statute of the International Court of Justice, New York, 16 November 1946, 1 UNTS 37, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201/v1.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

Denunciation of Clause and the Optional Further Acceptance Thereof under New Conditions by Several States, United Kingdom, London, 28 February, 1940, 200 LNTS 485, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20200/v200.pdf> (Erişim Tarihi: 18.10.2024).

Fisheries Case, Judgment of December 18, 1951, I.C.J. Reports 1951.

Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger), Judgment of April 16, 2013, I.C.J. Reports 2013.

Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment of September 25, 1997, I.C.J. Reports 1997.

Haya de la Torre (Colombia v. Peru), Judgment of June 13, 1951, I.C.J. Reports 1951.

International Court of Justice, Declarations recognizing the jurisdiction of the Court as compulsory, <https://www.icj-cij.org/declarations> (Erişim Tarihi: 18.10.2024).

International Court of Justice, Rules of Court (1978), Adopted on 14 April 1978 and Entered into Force on 1 July 1978, <https://www.icj-cij.org/index.php/rules> (Erişim Tarihi: 10.11.2024).

International Court of Justice, Yearbook 2021-2022, <https://digitallibrary.un.org/record/4060785?v=pdf> (Erişim Tarihi: 28.11.2024).

Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, Advisory Opinion of 30 March 1950, I.C.J. Reports 1950.

Land and Maritime Boundury between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening), Judgment of October 10, 2002, I.C.J. Reports 2002.

Observations of the Government of Turkey on the Request by the Government of Greece for Provisional Measures of Protection, 26 August 1976, paras. 12-17, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/62/9483.pdf> (Erişim Tarihi: 09.12.2024).

Preliminary Observations: Refusal by the Imperial Government of Iran to accept the jurisdiction of the Court, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/16/10980.pdf> (Erişim Tarihi: 09.12.2024).

RESMÎ GAZETE, ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR, STATÜLER, İÇ TÜZÜKLER, KARARLAR

24 Ağustos 1945 Tarih ve 6902 Sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf> (Erişim Tarihi: 21.01.2025).

Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Civil Aviation, art. 14,

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20974/volume-974-I-14118-english.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2024)

Resolution 9 (1946), adopted by the Security Council at its 76th meeting, 15 October 1946, <https://digitallibrary.un.org/record/111947?v=pdf> (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

Special Agreement Between the Republic of Hungary and the Slovak Republic for Submission to the International Court of Justice of the Differences Between Them Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/92/10835.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Special Agreement Seising the International Court of Justice of the Boundary Dispute Between Burkina Faso and the Republic of Niger, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/149/15985.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Statute of the International Court of Justice, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=I-3&chapter=1&clang=_en#1 (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights. Signed at Tehran, on 15 August 1955, art. 22, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/Treaty-of-Amity-Economic-Relations-and-Consular-Rights-between-the-United-States-of-America-and-Iran-Aug.-15-1955.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2024)

UN General Assembly, Conditions on which Switzerland may become a Party to the International Court of Justice, A/RES/91, 11 December 1946, <https://digitallibrary.un.org/record/209868?v=pdf> (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

UN General Assembly, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, United Nations, Treaty Series, Volume 78, 277, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=I-V-1&chapter=4 (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

UN General Assembly, Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations, 13 February 1946.

UN General Assembly, Convention on the Privileges and Immunities of the Specialized Agencies, 21 November 1947.

United Nations, Charter of the United Nations, art. 93/1, 1 UNTS XVI, 24 October 1945, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (Erişim Tarihi: 25.10.2024).